

Poština plačana v gotovini.

LJUBLJANSKI ZVON

—
*Mesečnik
za književnost
in prosveto*

XLII. LETNIK 1922 9. ŠTEVILKA

IZDAJA TISKOVNA ZADRUGA V LJUBLJANI

Vsebina septemberskega zvezka:

1. K. Ozvald: O nalogah univerze in inteligence	513
2. E. Rostand: Oton Župančič: Roksanin poljub. (Konec prihodnjič.)	521
3. Ivan Lah: Angelin Hidar. (Dalje prihodnjič.)	535
4. A. Funtek: Na jug	543
Idila v mesečini.	544
5. Jos. Kostanjevec: Sprevod. (Konec prihodnjič.)	544
6. Dragutin M. Domjanič: Zbogom	550
7. Josip Vidmar: Bogoiskanje Leonida Andrejeva. (Dalje prihodnjič.)	551
8. Zvonimir Kosem: Vihar	562
9. Ferdo Kozak: Pred vrati	563
10. Književna poročila	564
Ivan Zorec: E. Gangl: Sfinga. — J. Kelemina: Novi prevodi iz Shakespearja. (Konec prihodnjič.) — J. A. G.: dr. I. Lah: Češka antolo- gija. — Miran Jarc: A. Stražar: Praprečanove zgodbe. — M. Pre- nar: Camilla Lucerna: Aseneta.	
11. Kronika	573
Masaryk o nalogah univerz in inteligence.	
12. Nove knjige	576

„Ljubljanski zvon“

izhaja v zvezkih po enkrat na mesec ter stane na leto 60 Din,
za pol leta 30 Din, za četrto leta 15 Din.

Posamezni zvezki se dobivajo po 7 Din.

Odgovorni urednik: Fran Albrecht.

Uredništvo ne vrača rokopisov, ki jih ni naročilo. — Upravništvo se nahaja
v Prešernovi ulici 54.

Last in založba «Tiskovne zadruge», z. z. o. z. v Ljubljani.

Tiska Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani.

LJUBLJANSKI ZVON

Mesečnik za književnost in prosveto

XLII. letnik

1922

9. številka

K. Ozvald:

O nalogah univerze in inteligence.

⟨Uvod v Masarykov govor* o istem predmetu.⟩

Pesem o boljših časih je postala trivijalna, hreščeča pouličnica, ki kar noče več utihniti. Ne vrti je samo danemu trenutku živeči bedak na svoji lajni, «boljših časov» si marveč danes želi tudi pre-mišljen človek in bolj «daljnih carstev sin». — A kdo neki jih prinese zbezanemu človeštvu, boljše čase, nego so sedanji? Kdo mu jih prej ali slej pokloni v dar? Čujte, — prinesiti so mu jih v stanu edinole **boljši ljudje**, nego so današnji, to se pravi: od današnjih boljši posamezniki iz vrst narodove «inteligence». To je nekak kulturni aksiom, ki ga bo kulturna politika morala prav resno uvaževati!

Ako se skozi miselno prizmo tega aksioma danes ozremo po naših razmerah, se našim očem nudi precej klavern pogled. Jugoslovani smo postali državljani velike zajednice SHS in **najširše ljudske plasti** so poklicane k političnemu sodelovanju pa k politični soodgovornosti, to se pravi: k reševanju velikih in največjih vprašanj, ki se tičejo javnega blagra. Kolika in pa kako lepa naloga je v tem stavljen ljudstvu! Ali jo ljudstvo razume, ali se zaveda, kaj da v tem oziru zavisi od prave, kaj od napačne rešitve? S težkim srcem bi človek danes odgovarjal na to vprašanje.

Ali jo bo vsaj v bližnji bodočnosti razumelo ter vršilo kakor treba, to pa zavisi od naše — **inteligence**. Toda ta inteligenca se danes nahaja v istem neprijetnem položaju, kakor svetopisemske device, ki niso bile pripravljene na prihod ženinov. Naša inteligenca se danes sicer spogledava z demokratsko mislijo in morda celo veli, da je prav za prav že prej vedno bila v srcu demokratska (ne v strankarskem, ampak v kulturnem pomenu besede!). Ali od istinite, to je take demokracije, ki bi tudi ljudstvo

* Glej «Kroniko».

imela kot nad vse važno postavko v računih svoje ideologije, je današnja inteligenca neskončno daleč. Saj bi ta inteligenca ob pogledu na ljudstvo čestokrat, kakor sramežljiva lady, najrajši siknila: shocking! Ljudstvo! — oh, to diši po ulici!

In v tem je zlo. Zato, ker taka inteligenca ni v stanju, ljudstvo voditi mimo političnih pa socialnih skal in prepadov, ki z njim ni po duhu eno. In vendar bi našemu ljudstvu trebalo danes vodstva bolj nego kdaj poprej, trebalo bi mu naravnost roke Mojzesove.

Pa odkod se sploh jemlje oni kulturni kvas, ki mu pravimo inteligenca, zlasti še vodilni duhovi na poprišču te ali one kulturne panoge? No, glavni rezervoar, kjer je v deviško prirodnem, neobdelanem in neočiščenem stanju shranjen kulturni material človeških sil, je tista kulturna zajednica, ki se imenuje **narod**. V enem narodu so te sile razmeroma goste, v drugem bolj redko sejane, vse v smislu globlje segajočih zakonitosti.

Te v posameznih članih naroda dremajoče kulturne sile poiskati, očistiti, ali bolje rečeno, osvoboditi vsakojakih primesi ter na ta način njihovo dejstvalnost ojačiti, pa je naloga — **države**. Zato bodi krepko podčrtano, da je potemtakem svrha prave kulturne politike v prvi vrsti negativna: ne «organizirati napredek», temveč odstranjati ovire, ki tiščijo k tlom duševne in telesne sile, kakor so posamezniku dane po njegovem rojstvu, ter onim izmed teh sil, ki to zaslužijo, tako pomagati do čim večjega razmaha. Znameniti lipski filozof in pedagog Spranger ima namreč prav, ko trdi, da je beseda o organiziranju napredka zmotna, ker se to, kar je zares produktivnega v človeku, pač ne da zajeti v bolj ali manj komodno pripravljene zanke naših pojmov, ampak uspeva samo v neomejevani svobodi. A najvažnejše sredstvo, ki ga ima država pri negovanju kulture na razpolago, je — **šola**, osobito nje najvišja oblika: vseučilišče; saj si je danes pač težko misliti na tem ali onem voditeljskem mestu uspešno delujočega moža brez «fakultetne izobrazbe», to je takega, ki svojih prirojenih duševnih sil ni prej dobro prečistil v čistilnici prav urejenega univerzitetnega študija. Zato pa je — in bo — naša inteligenca do velike mere takšna, kakršne so in bodo naše univerze. In kdor zares hoče dobrih, to se pravi boljših mož, ki nam naj čimprej prineso boljših časov, ta mora pred vsem drugim skrbeti za dober ustroj in razvoj naših univerz.

Sodobno življenje zahteva od univerze kot najpomembnejšega kulturnega organa, da vrši **trojno nalogo**: da išče resnico, da svoje učence pripravlja na praktično dejstvovanje v poklicu in da jim

daje priložnost, si pridobiti čim več splošne izobrazbe, skratka: da goji znanstvo, da vzgaja in da nudi splošno izobrazbo.

I. Gojitev znanstva.

Tisti paladij, ki univerzi pač za vse čase zajamčuje pravico do obstoja, je in ostane — **iskanje resnice** z ozirom na toli različne probleme, ki jih našemu umu stavita svet in življenje. Iskanje resnice ali z drugimi besedami: gojitev znanstva, **teorija** je glavna, najplodovitejša in naravnost blagoslovljena naloga, ki je stavljena univerzitetnemu obratu in ki jo najvišje vrste šola ne sme niti trenutek prezreti, ako noče podžagati veje, na kateri sedi. Šele v drugi vrsti prihaja v poštev vprašanje, kako bi se na tem ali onem področju najdena resnica dala v praksi življenja tudi uspešno porabiti.

Ker pa je brezpogojno iskanje resnice sine ira et studio tudi najuspešnejša pot za gojitev čuta resničnosti, brez katerega si medsebojnega življenja danes niti misliti ne moremo, zato ima profesor na univerzi obenem biti — **confessor**, to se pravi: neustrašen izpovedovalec tega, kar smatra za resnično. Zavest odgovornosti, ki jo tukaj nase jemlje od svojega poslanstva prešinjeni vedec in vided, pa je za vse čase označil in posvetil «vzgojitelj človeštva» z veličajno formulo: «... Jaz pa vam pravim...» In njena «podoba iz sanj» je tale: «Tebi, romar, je ukazano od nebes, da gledaš, kar drugim ni dano gledati, da poveš, kar drugim ni dano povedati. Nimaš pravice, da bi zaklepal duri, tudi tistih ne, ki jih sam le s trepetajočo roko odpreš. Če te vabi luč iz brezdane globočine, se moraš spustiti vanjo brez obotavljanja in brez bojazni, da prineseš ljudem to luč. Mnogokdaj ti je beseda okorna in težka, skriva se, boji se, kakor plah otrok tuje družbe; mnogokdaj okreneš glavo v stran, povesiš oči, ker tudi tebe, najbolj še tebe, na glas govorečega je sram ljubezni. Ali vsaka beseda, iz sramu zatajena, bi te vekomaj žgala na srcu: in ti, o romar, poznaš to bolečino!» (Ivan Cankar.)

II. Vzganjanje bodočih inteligentov «voditeljev».

Druga naloga univerze, nič manj važna od prve, je gojitev stika z živim, to je z življenjem kakršno je. Teoretično in praktično poznavanje predmeta, ki si mu posvetil svoje sile, je kajpada prvi, brezpogojni zahtev, ki mora biti izpolnjen, ako hočeš kdaj uspešno izvrševati izbrani poklic. Toda strokovno znanje še nikakor ni vse in kdor zapušča z izpričevalom v žepu

vseučilišče samo kot nekak spoznavni stroj za znanstvene činjenice s svojega področja, ta nastopa svoj poklic skorajda — ne pripravljen.

Zanesljivemu poznavanju strokovnega predmeta mora ali recimo rajši: bi moralo stopiti ob stran nič manj zanesljivo poznavanje življenja, človeka. Ker te namreč prva «služba», ki jo kdaj nastopiš, postavi v ta ali oni življenski krog, sredi med žive, to je ljudi, ki — mislijo, se na zunaj tako ali tako udejavljajo, čutijo, hočejo, ljubijo, sovražijo, se upirajo, verujejo ..., zato bi moral kot vseučiliščnik neprestano imeti pred očmi, da je poleg strokovnega predmeta tvoj pravi študij — živ človek.

Razmeroma največ pogleda v živo (= doživljajočo) dušo človeka odnese danes z vseučilišča absolvent **teologičnega** oddelka, čeprav je tudi tam v vse prebohotnem cvetju — «učeni bogoslovni intelektualizem». S pravim življenjem seznanja tukaj bodočega duhovnika več okolnosti. V prvi vrsti bi omenil važni pojem «dušno pastirstvo» ali skrb za dušni blagor posameznega vernika, ki ima v bogoslovnem študiju vелеvažno vlogo, ter tistega, ki se ukvarja s tem študijem, sam po sebi neprestano navaja k resnemu opazovanju vsakdanjega, to je pristnega življenja, pa k vestnemu razmišljanju o tajnah človeške duše na podlagi lastne notranjosti. Dalje ne smemo nikdar prezreti, da se poslušalstvo te fakultete skoraj brez izjeme dopolnjuje iz kmetskih, to se pravi poglavitnih plasti našega naroda. In to je veliko, zakaj, le tisti si bo kot duhovnik osvojil dušo te ali one skupine ljudstva, ki neposredno (in ne iz knjig) pozna to dušo v vseh njenih utripih, ker sam «spada k tej skupini in je šel skozi njeno tradicijo». In še to bodi omenjeno, da se mladim bogoslovcem, pač s pridom, v zadnjem času nudi prilika, znanstveno poglobiti to, kar iz izkustva vedo o gospodarskih in socialnih razmerah našega naroda.

Pesem z **juridične** fakultete je v tem oziru manj vesela pesem. «Ne samo poznavanje paragrafov, ampak tudi poznavanje življenja» — bi imelo kot napis stati nad predavalnicami te fakultete. «Jurist, ki opravlja tako različne posle, se nikoli ne more dovolj poglobiti v realnost modernega življenja. Le ako to stori, spozna vzvode, ki se ob njih da ljudstvo premikati, le tedaj izve za vse rahle pojave neopazno rastočega in se izpreminjajočega pravnega čuta, le tedaj doumeje tiste vedno znova nastajajoče nesoglasnosti med pravnim redom in socialnim življenjem. Pa ne da bi nemara samo kriminalist moral obvladati tole živo socialno psihologijo in pa iz nje klijočo socialno etiko, marveč

še bolj je tega treba upravnemu uradniku, ki brž ko izgubi stik z bitjem in žitjem naroda, postane birokrat». (Spranger.) In ravno birokratizem bi utegnil biti eden izmed najnevarnejših zajedalcev, kar jih pije kri državnemu organizmu. A v prepolni meri zahteva življenje svojih pravic od diplomacije, ki ji je toliko neuspehov prineslo samo — omalovaževanje življenja! Votek državniški umetnosti je poznavanje duš, zlasti tujerodnih duš.

O bodočem zdravniku bi pač mislili, da se najuspešneje pripravlja na svoj poklic, če izkuša teoretično in praktično svoje zanimanje osredotočiti na to, kako se da izlečiti ta ali oni bolni del telesa, ter se ne briga za življenje bolnika v celoti. Da je taka misel huda zmeta, to na ves glas izpričuje n. pr. naša «nervozna» doba, izpričuje v prid trditvi starega Hipokrata, da se telo ne da ozdraviti brez — duše. «Sodobni zdravnik mora znati do skrajnosti individualno postopati; in takisto mora biti v stanju, da prav presodi, kako vplivajo na ljudsko zdravje splošne okolnosti družabnega življenja. Socijalna higijena je v zadnjem času dobila silen pomen; vsak posamezen primer se da motriti z vidika socijalnega zdravstva, osobito zdaj po vojni, ko bo narod v celoti zahteval mnogo več pozornosti.» (Spranger.) Samo zdravniška tehnika še nikakor ni vse v zdravnikovi praksi; nič manjše vloge nima pri izvrševanju tega morebiti najtežjega in najbolj ljudomilega poklica — zdravniška etika, ki se doslej ni dovolj uvaževala.

Slušatelj, filozofske fakultete opozarjam na usodepolni nedostatek v ustroju njegovega študija, kakor je bil do sedaj običajen. Ako ti, bodoči učitelj, sedaj nemara celo s ponosom zatrjuješ, da ti je samo za čisto znanstvo in nič ko za čisto znanstvo s tvojega področja, boš najbrž kriv hudega greha, ko kdaj stopiš pred svojega učenca. Bojim se, da boš i v svojem učencu hotel razvijati samo spoznavno plat njegovega duha ter da na ta način iz njega napraviš boljše ali slabše vrste spoznavni stroj. Kakor bi za praktično izurjenost in tehnično obvladanje stvari, za politično mišljenje, socijalno uvrstitev, lepočutno doživljanje, ljubezen, verstvo... ne bilo tudi v duši učenca prostora in pa pravice za obstoj! Tvoja naloga ne bo, gojiti ali pa podajati znanstvo, temveč s pomočjo znanstva — vzgajati, to se pravi, izročene ti duše — voditi. Zato pa nikakor ni dovolj, če se za časa svojih študij ukvarjaš le s čistim znanstvom. Spoznavanje mlade individualnosti bi marveč za bodočega vzgojitelja imelo biti — suprema lex. In vrh tega tudi spoznavanje življenja, ki imaš gojenca nanj pripravljati. Omalovaževanje življenja,

istinitega življenja z vsem njegovim bogastvom, z njegovo pestrostjo in velikokrat tudi z njegovo — neskladnostjo, po dvo-
 reznem geslu «znanstvo zaradi znanstva!» je za šolo isto, kar klic «l'art pour l'art!» za umetnost: bankerot. Ob taki miselnosti je šola postala, je morala postati priskutna puščoba brez življenja, kjer pred mlado dušo ne stopajo istiniti, ampak **šolski predmeti**: šolska berila, šolski klasiki, šolski primeri iz matematike, šolska fizika, šolska geografija, šolska zgodovina... kakor da fizike in kemije ne veže tisočero niti z gospodarstvom in socialno politiko ali pa zoologije in botanike s poljedelstvom in gospodarstvom. Kdor hoče dobro naši šoli, ta mora visoko dvigniti prapor z geslom: «Znanje v službo življenja!» (Spranger.)

In veliki tvoj opravek, prijatelj **tehnika**, ki se pripravljáš na reševanje civilizatorskih nalog, bo obvladavanje mrtve prirode po mehanskih zakonih. Ali opozarjam te, opozarjam z najboljšim namenom, da delavec, usposobljen in neusposobljen, ki bo dejanski izvrševal načrte tvojega duha ob stroju, na stavbenem odru, sredi vode..., ni le kos mrtve prirode, temveč — živ organizem, ki mu nikar ne izkušaj vladati po zakonih prirodne mehanike! Lahko bi mislil, da se glavno vprašanje v takem položaju glasi, kako da postaneš «energičen». Nikar! Vprašati se temveč imaš, kako narediš druge energične ter v tem ali onem smislu kar najbolj zbereš njih sile, ki bi se, sebi prepuščene ali pa napak rabljene, prav lahko na neljub način udejstvoval. Če hočeš uspeha, boš moral poleg tehnika biti še tudi precej — pedagoga. «V ta namen pa je treba umetnosti v vodstvu duš, umetnosti, ki uči, se živeti v druge ljudi, spoznati dušeslovne pogoje njihovemu veselju do življenja in dela, spoštovati njih častičutje ter samega sebe vzgajati za pravo drugovanje z njimi». (Foerster.)

Sklepam. Visokošolska pedagogika ima dolžnost, opozarjati slušateljstvo vseh fakultet na njega veliko — **vzgojno nalogo**, ki bi jo jezikovno določil takole: Ne skrbi samo, da postaneš kdaj cel uradnik, učitelj, tehnik, zdravnik, duhovnik..., temveč prav v isti meri glej, da postaneš tudi cel, to je tak **človek**, ki bo umeval i druge, v vodstvo mu izročene ljudi v vseh individualnih odtenkih, zlasti še v finejših vitrah njihovega bitja in žitja, dejanja in nehanja. To se pravi: razumu ima stopiti ob stran duša, znanju duh, prizadevanju etično hotenje. Za zgled si vzemimo tukaj ameriško visoko šolstvo, ki mu hrbtenice ne tvori samo logika, kakor evropskemu, zlasti nemškemu, temveč tudi — psihologija živega človeka, ne papirnate sheme!

III. Podajanje spločne izobrazbe.

Veljati za izobraženega, to je danes nekaj, česar si marsikdo vsaj na tihem želi. Vprašanje, spadaš li med izobražene ali pa med neizobražene ljudi, to vprašanje dobiva v življenju od dne do dne bolj odločilen pomen. In vseh vrst šole, od najnižje do najvišje, izobraževalna društva, razstave, muzeji in podobne naprave, kaj so neki drugega, če ne — sredstvo in pot do izobrazbe? Kdo je torej zares izobražen, to se pravi splošno izobražen?

Večkrat slišimo bolj ali manj prikrito mnenje, da je izobražen tisti, ki se je kaj več učil, nego vsi oni, kateri so obiskovali le ljudsko šolo, in ki zato tudi več «zna». Po takem mnenju bi pač najbolj izobražen bil «strokovnjak», to je vsakdo, ki se je do vsakojakih podrobnosti izuril na tem ali onem ožjem poprišču in ki mu radi pravimo «specijalist» (n. pr.: zdravnik za pljučne bolezni ali oči, botanik s posebnim ozirom na to in to vrsto rastlin, graditelj za betonske stavbe itd.). Toda ali takšen, brez dvoma visoko učen človek, res tudi tedaj zasluži pridevek «izobražen», če n. pr. svojega slugo zmerja s sirovimi psovkami, če ne drži dane besede, če ne odgovori na pismo, ki vsebuje važno vprašanje, če se roga ljudem, ki živijo po predpisih svoje veroizpovedi...? Težko!

«Izobraževanje je notranje oblikovanje.» Zato pa ni tisti izobražen, ki se je morebiti do vrha natrpal z vsakovrstno šaro mrtvega znanja, a sicer ostal isti Janez, kakor некоč. Zares izobražen je marveč le tisti, ki — «je organsko zrastel v notranjo in vnanjo kulturo svoje dobe in svojega naroda», to je tisti, ki vse svoje duševne sposobnosti brez prestanka razvija, jih razvija do take stopnje, da mu je mogoče, ako si n. pr. tega zaželi, v kar najobilnejši meri postati deležen kulturnih zakladov, ki jih vsebuje znanstvo, umetnost, javno življenje, pravni red, tehnika, verstvo itd.

In prav zato, ker gojitev znanstva ali teorija, ta najvišja naloga univerze, po svojem bistvu vodi bolj ali manj v specijalistovstvo, to je v enostranski intelektualizem — prav zato bi morala univerza svojim obiskovalcem nuditi dovolj prilike, da se čim bolj očvrstijo in razmahnejo tudi neintelektualne plati njihove duše, zlasti hotenje kaj vrednih ciljev in pa ocenjevanje sveta in življenja.

Le ob takem pojmovanju in izvrševanju svojih nalog, ki družijo iskanje resnice z vzgojo pa z izobraževanjem človeka, bi univerza ustvarjala resnično inteligenco, ki ima biti okostje v socialnem

organizmu naroda. In na ta način bi univerza, sicer indirektno, pa vendar zanesljivo, silno veliko storila za — vzgojo najširših plasti naroda. Na zgoraj očrtani način vzgojena inteligenca bo namreč najzanesljivejši antiseptikum zoper vse tiste nevarne in hudo nalezljive bolezni v sodobnem državnem življenju.

Indirektno pot, ki vodi od narodove inteligence in njenega zgleda do narodovega jedra, pa bi trebalo izpopolniti z direktnim učinkovanjem na vse sloje naroda — recimo v obliki «**ljudske**» univerze ali ljudske visoke šole, katere idejni votek bi naj bil vzet iz bitja in žitja prave univerze, ustrojene v smislu gorenjih troje načel. Ljudska univerza, oziroma ljudska visoka šola, bi namreč ne smela biti kaka žalostna potvora sedanje prave univerze v obliki bolj ali manj pisanega predavalnega omnibusa, temveč — «princip in organ nove kulture pa vzgoje ljudstva».

Vse zavisi od tega, da jo prav pojmuje, to je v tem smislu, da ljudska univerza ne bodi samo znanstvena, temveč tudi ali pa celo v prvi vrsti **izobraževalna, vzgojevalna šola**, ki ima namen, iz človeka, kakršen je, napraviti takega človeka, **kakršen bi imel biti** v svojem interesu in pa v interesu svojih sočlanov v rodbini, občini, narodu, državi... In dostopna naj bi ta šola bila vsakemu državljanu, ki je normalen po duhu, ne samo gospodi, ampak tudi delavcu, hlapcu in dekli!

Tudi ljudska univerza ne more izhajati brez znanstva. Samo da se tukaj nima podajati zgolj teoretično in tudi ne zgolj tehnično, za ta ali oni poklic potrebno znanje, kar je naloga strokovnih šol; tukaj bodi marveč znanstvo spojeno z vsem položajem tistega človeka, ki pohaja to šolo! Namen ljudske univerze ni, iz kmeta, malega obrtnika, industrijskega delavca... napraviti inteligenta v današnjem smislu besede; prej bi njen namen utegnil biti ta, da današnjega «intelektualca» — počloveči. Ljudska univerza namreč naj v življenje kmeta, malega obrtnika, industrijskega delavca... zanese nekaj takega, kar jim njihovega poklica ne bo priskutilo in osovražilo, kakor to dela današnji način izobraževanja, temveč kar jim ga pomaga vzljubiti ter jim ga pokaže v lepši, to je v plemeniti luči duha! Lepe misli v tej smeri je nedavno izrazil Ragaz v svoji knjigi «Die pädagogische Revolution» (1920).

Ljudsko univerzo pri nas na najširši podlagi organizirati, ne mara po **danskem** zgledu, ter skrbeti za njeno uspešno funkcijoniranje pa ni toliko naloga vseučiliščnih profesorjev, ampak bi v prvi vrsti bila dolžnost od vseučilišča prav vzgojene inteligence.

In tako torej vidimo, da sta univerza in pa inteligenca dvoje silno važnih činiteljev v kulturnem življenju današnje družbe. Ves narod in celotna država bosta namreč taka, kakor ju vzgoje njuni najboljši sinovi.

E. Rostand = Oton Župančič:

Roksanin poljub.

Tretje dejanje heroične komedije «Cyrano de Bergerac».

Majhen trg v nekdanjem Maraisu. Starinske hiše. Progled v več uličic. Na desni Roksanina hiša in vrtni zid, preko katerega visi gostolisto vejevje. Nad vrati okno in balkon. Poleg vrat klop.

Po steni pleza bršljan, po balkonu se opleta jasin, drhteč, upognjen.

S klopi je po kamenju, ki moli iz zida, lahko splezati na balkon.

Nasproti starinska hiša v istem slogu, iz opeke in kamena, z vhodnimi vrati. Tolkač na teh vratih je ovit s platnom kakor bolan palec.

Ko se dvigne zastor, sedi na klopi duenja. Okno na Roksanin balkon je na stežaj odprto.

Poleg duenje stoji Ragueneau, oblečen v nekako livrejo: briše si oči in končuje pripovedovanje.

Prvi prizor.

Ragueneau, duenja, pozneje Rokšana, Cyrano in dva paža.

Ragueneau: ... Nato jo z mušketicirjem tem pobrišel!

Jaz, od sramote in od reve same,
kar vrv za vrat. A Cyrano me sname
in spravi me za dvornika te hiše.

Duenja: A kdo vam je razvlekel vse imetje?

Ragueneau: Njeni vojaki in moji poetje!
Apol in Mars skup jedla sta kolače:
šlo je navzdol, kako naj bi drugače!

Duenja (vstane in kliče proti odprtemu oknu):

Rokšana, bo že kaj?

Roksanin glas (skozi okno): Takoj, takoj.

Duenja (pokaže Ragueneauju vrata na nasprotni strani):

Nasproti tukaj čaka nas Klomira.
Danes sprejema; družba se že zbira;
o nežnem bo predavanje nocoj.

Ragueneau: O nežnem?

Duenja (izprenevedaje se): Da ... (Zakliče proti oknu):

Rokšana pa bo kriva,
počasnica, če nežnost zamudiva!

Roksanin glas: Takoj!

(Godba na strune se približuje.)

Cyranov glas (za kulisami): La, la, la, la!

Duenja (presenečena): Podoknica?

Cyrano (za njim dva paža s teorbami):

Mi boš prijel osminko, ti oslinko!

Prvi paž (ironično): Mar ločite, gospod, zares osminko?

Cyrano: Kot vsak učenec Gassendijev, da!

Prvi paž (igra in poje): La, la!

Cyrano (mu iztrga teorbo in nadaljuje arijo):

Daj sem. Ti goniš me iz kože!

La, la, la, la!

Roksana (se prikaže na balkonu):

Ste vi?

Cyrano (pojoč na arijo, ki jo nadaljuje):

Jaz; iz srca

pozdravljam vaše lilije in ro-ože!

Roksana: Že pridem! (Odide z balkona.)

Duenja (kažoč na paža): Kaj pa virtuoza ta?

Cyrano: Dobil sem ju pri stavi. Z Assoucyjem

sva nekaj glede slovnice se sprla.

On gode svojo, jaz pa svojo vijem.

Naenkrat mi pokaže tadva čmrlja,

ki vsepovsodi krog njega brenkljata:

«Jaz stavim en dan godbel!» — In zgubi.

In dokler spet ne vstane zora zlata,

tadva strunarja, z mano brez presledka,

obkrožata me z rojem melodij.

Zdaj pa ni več prijetno, kot spočetka.

(Godcema:)

Hej! — Montfleuryju pojdiva igrat!...

(Paža proti ozadju. — Duenji:)

A jaz bi od Roksane zvedel rad,

če ni... (Pažema, ki odhajata:) Le praskajta na vse pre-
tege! —

(Duenji:) našla na ljubčku še nobene pege?

Roksana (stopi iz hiše): Ah, lep je, duhovit, in ljubim ga srčno!

Cyrano (nasmehoma): Res duhovit?

Roksana: Res; bolj celo od vas!

Cyrano: Da, da, priznam.

Roksana: Po mojem malokdo

vsak nič tako v besedo zna ujeti;

kedaj pa kdaj mu obledi izraz;

a bliskoma se zopet mu zasveti!

Cyrano (neverno): Res?

Roksana: Moški s sodbo naglo ste gotovi;
lep dečko, to pomeni vam: bedak!

Cyrano: Kramlja li o ljubezni kot veščak?

Roksana: On ne kramlja, gospod, on krasnoslovi!

Cyrano: In piše?

Roksana: O, še bolje! To kar poje:

(Deklamira:)

«Pij — srcu mojemu ne vsahne vir!...»

(Zmagoslavno Cyranu:)

No?

Cyrano: Pha!...

Roksana: In to: «Dal sem ti srce svoje,
da tudi ti spoznaš, kaj je nemir!»

Cyrano: S tem srcem torej je precej kočljivo:
kje je? Pri njem? Pri vas?

Roksana (zacepeta z ного): To je žaljivo!
Vas grize...

Cyrano (tresoč se): Kaj?

Roksana: Pisateljska zavist?

— In te vrstice, nežne, vse sanjave:

«Le k tebi hrepeni srce pobožno,
in da poljube pisati je možno,
ti z ustnicami brala bi moj list!...»

Cyrano (se nehote z zadoščenjem nasmehne):

Ha, te vrstice, da... (Se ovlada in reče prezirno:) precej
piškave!

Roksana: In to...

Cyrano (vesel): Mar ste zapomnili si vse?

Roksana: Vse!

Cyrano (si viha brke): Nič ne rečem: laskavo zelo!

Roksana: Cel mojster!

Cyrano (skromno): No, no!

Roksana (odločno): Mojster!

Cyrano (s poklonom): Pa naj bol!

Duenja (ki je bila odšla v ozadje, se naglo vrne):

Grof Guiche! (Cyranu, ki ga sili proti hiši:)

Stópite v hišo, bolje je.

Če tukaj vas uzre, lahko zapazi...

Roksana (Cyranu): Mojo skrivnost, da, da! Za mano lazi,
mogočen je, in če poseže vmes,
po mojem srcu padel bi udar!

Cyrano (odhajajoč v hišo):

Prav, prav!

(De Guiche pride.)

Drugi prizor.

Roksana, De Guiche, duenja (oddaljena).

Roksana (De Guicheu z reverenco):

Jaz sem hotela ravnokar

od doma.

De Guiche: Jaz sem prišel po slovo.

Roksana: Vi odpotujete?

De Guiche: Na vojno.

Roksana: Res?

De Guiche: Še danes.

Roksana: A?

De Guiche: Arras oblegamo.

Roksana: Tako?

De Guiche: Vas, vidim, bogve kaj to ne boli.

Roksana (uljudno): O! ...

De Guiche: Meni je hudo ... zavoljo vas.

— Pa saj ne veste še, da sem polkovnik?

Roksana (vnémar): Bravo!

De Guiche: Pri gardi.

Roksana (presenečena): A — pri gardi, vi?

De Guiche: Kjer je vaš bratranec, ta véliki gromovnik.

Tam mi bo plesal, kot bom godel jaz!

Roksana (tesnobno):

Kaj! Garda pojde v boj?

De Guiche (smehoma): Moj polk, seveda!

Roksana (se zgrudi na klop, zase):

Kristijan!

De Guiche: Kaj pa vam je?

Roksana: Strašno je, joj!

On, ki ti je pri srcu, mora v boj!

De Guiche (presenečen in vesel):

Iz vaših ust prva mehka beseda!

Roksana (izpremeni ton, se pahlja):

Torej — bratranca čaka vaša osveta? ...

De Guiche (nasmehoma):

Ste zanj?

Roksana: Narobe.

De Guiche: Često k vam prihaja?

Roksana: Poredkoma.

De Guiche: Zdaj nek kadet ž njim leta ...
Neu... Neuvi...

Roksana: Velik?

De Guiche: Plav.

Roksana: Rdeč.

De Guiche: Lep!...

Roksana: Pha!

De Guiche: A strašno glup.

Roksana: Ga že obraz izdaja!
(Izpremeni ton.) A ta osveta, hm... če Cyrana pošljete v ogenj... on se rad bojuje!
Jaz vem, kaj ga udarilo bi huje!

De Guiche: No?

Roksana: Če v Parizu ga ostavite
z njegovimi preljubimi kadeti,
da moral bo oddaleč vojno zreti...
Samo tako ga v ogenj spravite.
Izven nevarnosti, to zanj bo kazen.

De Guiche: O ženska glava, polna vseh ukan!

Roksana: Z drugovi vred se grizel bo kot blazen,
da je doma v brezdelje zakovan:
in vaš užaljeni ponos bo maščevan!

De Guiche (se ji približa): Torej — nekoliko sem vam le drag!
(Ona se nasmehne.)

Z menoj ste potegnili: to je znak
ljubezni, ne, Roksana?...

Roksana: Ne tajim.

De Guiche (pokaže več zapečatenih papirjev):

Tu so povelja, ki jih na vse čete
takoj razpošljem... tole... za kadete,

(Vzame eno pismo.)

to pa lepo pri sebi obdržim.

(Ga vtakne v žep, smehoma.)

Ha, ha!... Zdaj rogovilež bo ugnan!...

— Vi, vi ste nagajivi?...

Roksana: Včasih res.

De Guiche (tik nje):

Vi ste me zmedli! Danes iti stran,
baš ko med nama se je splela vez!...

Ne, poslušajte! Tukajle v bližini
imajo klošter patri kapucini.

Lajik ne sme stópati v to zavetje.
 A mene vem, da dobri ti očetje
 radi skrijó v rokav široki svoj.
 — Pri Richelieuju služijo doma;
 kjer vlada stric, i stričnik kaj veljá. —
 Za druge bom že za goró nocoj,
 za vas še v krinki tu do jutrišnjega dne!...

Roksana (živahno):

A če se to izve, vaš glas...

De Guiche: Pha!

Roksana: In oblega...

De Guiche: Nič! Dovolíte!

Roksana: Ne!

De Guiche: Dovolí!

Roksana: Tega

ne morem.

De Guiche: Ah!

Roksana: Ne! (Zase:) Kristijan ne gre.

(Na glas:) Bodite mi junak, — Antoine!

De Guiche: O, ta poziv!

Vi ljubíte?...

Roksana: Njega, ki zanj sem trepetala.

De Guiche (ves vesel): Odidem! (Ji poljubi roko.)

Vam je prav?

Roksana: Da, srčna hvala!

(De Guiche odide.)

Duenja (oponaša Roksanino reverenco za njenim hrbtom):

Da, srčna hvala!

Roksana (duenji): Cyrano se bi jezil,
 ker sem mu ukrala vojno. Le molčiva!

(Zakliče proti hiši:)

Bratranec!

Tretji prizor.

Roksana, duenja, Cyrano.

Roksana: Nama je h Klomiri čas.

(Pokaže proti vratom na levi.)

Predavanje!

Duenja: Uj, če ga zamudiva!

Cyrano (Roksani): Da, da, nikar ne zamudite pusta!

(Prišli so pred Klomirina vrata.)

Duenja (navdušena): Tolkač pa s platnom je ovit! Aj, aj,

(Tolkaču:)

ti butec, so ti zamašili usta,
da nas ne zmoti glupi tvoj klop-klop!
(Ga dvigne neizmerno skrbno in nalahno udari.)

Roksana (videč, da odpirajo):

Če pride Kristijan, počaka naj!

Cyrano (naglo, ko hoče ona vstopiti):

Ah!... (Roksana se okrene.)

Dobro; in smem vedeti, na kaj
boste nocoj pogovor napeljali?

Roksana: Na...

Cyrano: Na?

Roksana: A boste li molčali?

Cyrano: Kakor grob.

Roksana: Na nič. Porečem mu: Prosto se vzpnitel!

Ljubezen mi proslavlajte! Blestitel!

Cyrano: Frav.

Roksana: Ne besedel (Vstopi in zapre za seboj vrata.)

Cyrano (s poklonom, ko so vrata že zaprta):

Kot ste ukazali!

(Vrata se zopet odpro in Roksana pomoli skozi nje glavo.)

Roksana: Sicer bi se pripravili...

Cyrano: Brez skrbi!

Oba (hkratu): Niti besedel... (Vrata se zapro.)

Cyrano (pokliče): Kristijan!

Četrta prizor.

Cyrano, Kristijan.

Cyrano: Pripravi se!

Nocoj lahko pred njo se proslaviš.

No, kaj se kujaš? Veš, da se mudi.

Kar k tebi, da ti v glavo vtepem...

Kristijan: Nel!

Cyrano: A?

Kristijan: Tukaj je počakam.

Cyrano: Kaj noriš?

Učit se pojdiva...

Kristijan: Ne, zdaj mi že preseda
uloga, v kateri večno trepetam!

Na pódodo prav sleherna beseda!...

Spočetka — nič ne rečem... toda zdaj,

ko ljubi me, stopim na prste sam.

Cyrano: Šment!

Kristijan: Misliš, da ne pojde ali kaj?
 Boš videl! O ne, nisem tak bedak!
 Moj dragi, tvoja šola kaj zaleže.
 In če mi jezik odpove, ni vrag,
 da moj poljub ničesar ne doseže! ...
 (Zagleda Roksono, ki se vrača od Klomire.)
 — Ah, ona! Cyrano, ostani z mano!

Cyrano (se mu pokloni):
 Gospod, kar sami govorite! (Izgine za vrtni zid.)

Peti prizor.

Kristijan, Rokšana, nekaj precijozov in precijoz in trenutek duenja.

Rokšana (se poslavlja od družbe, ki je prišla z njo od Klomire: reverence in pozdravi):

Draga! ...

Duenja (obupana): Predavanje pred nama že končano!
 (Odide v Roksanino hišo.)

Rokšana (se še vedno poslavlja):

Zbogom! ...

(Vsi pozdravljajo Roksono, se poklanjajo drug drugemu, se ločijo in razidejo po raznih cestah. Rokšana zagleda Kristijana.)

Vi stel! ... (Stopi proti njemu.)

Mrak in tišina blaga ...

Samota ... govorite.

Kristijan (sede na klop poleg nje. Molk.): Ljubim vas.

Rokšana (zapre oči):

Da, o ljubezni!

Kristijan: Ljubim te.

Rokšana: Krasite

to temo.

Kristijan: Ljubim vas.

Rokšana: Naprej!

Kristijan: Nad vsak izraz.

Rokšana: Da — in?

Kristijan: In — zdaj, Rokšana, vi odkrijte,
 odkrij: me ljubiš, roža vseh deklet?

Rokšana (se našobi): To je suhljad, a jaz bi rada cvet!
 Kako me ljubite? ...

Kristijan: Kako — zelo.

Rokšana: Razvijte čustvo ...

Kristijan (ki se je približal in požiral z očmi njen beli tilnik):

Daj, da te objamem!

Roksana: Kristijan!

Kristijan: Kako te ljubim...

Roksana (hoče vstati): Prepusto!

Kristijan (živahno, zadržujoč jo):

Ne, ne! Ne ljubim!

Roksana (zopet sede): No?

Kristijan: Ker obožujem!

Roksana (vstane in se oddalji):

O!

Kristijan: Kar brez uma sem!

Roksana (suho): Rada verjamem!

In to je zoperno kot grdo lice.

Kristijan: Jaz...

Roksana: Vaš dovtip muči se kje na tujem!

Kristijan: Jaz...

Roksana: Ljubite me, vem. Zbogom. (Gre proti hiši.)

Kristijan: Nikar!

Čuj...

Roksana (odpre vežna vrata): Obožujete me, vem; te govorce mi je dovolj!

Kristijan: Jaz bi... (Roksana mu pred nosom zapre vrata.)

Cyrano (ki je trenutek prej neopažen prišel): To je uspeh!

Šesti prizor.

Kristijan, Cyrano, nekaj časa paža.

Kristijan: Pomagaj!

Cyrano: O ne!

Kristijan: Moram v nje očeh

spet zrasti...

Cyrano: A kako — prokleta stvar! —

ta hip ti v glavo vtepti?...

Kristijan (ga prime za roko): Glej, tam gori!

(Okno za balkonom se je razsvetlilo.)

Cyrano (ginjen): Nje okno!

Kristijan (na glas): Jaz bi umrl!

Cyrano: Tiho govôri!

Kristijan (prav tiho): Umr!...

Cyrano: Temno je...

Kristijan: No?

Cyrano: Vse se popravi.

Zaslužil nisi ... Tjakaj se postavi,
nesreča, pod balkon! Jaz bom tu stal
in ti šepétal.

Kristijan: Toda ...

Cyrano: Mir, gospod!

Paža (se prikažeta v ozadju, Cyranu):

Hep!

Cyrano: Pst! ... (Jima dá znamenje, naj govorita potihoma.)

Prvi paž (poluglasno): Tam sva odpela žel ...

Cyrano (potihoma, naglo): Zdaj pa se skrijta vsak za en ogál,
in ako koga sem nanese pot,
naj brž mi kratka arija pove!

Drugi paž: A kakšna arija, da ne bo pomot?

Cyrano: Mehkobna za moža, za žensko rezka!

(Paža izgineta vsak za nasproten ogál. — Kristijanu:)

Pokličí jo!

Kristijan: Rokšana!

Cyrano (pobere par kamenčkov in jih zalučí v okno):

Malo peska!

Sedmi prizor.

Roksana, Kristijan, Cyrano (odkraja skrit pod balkonom).

Roksana (odpre okno na pol):

Kdo kliče?

Kristijan: Jaz.

Roksana: Kdo — jaz?

Kristijan: Kristijan.

Roksana (prezirno): A — vi?

Kristijan: Rad bi govoril z vami.

Cyrano (pod balkonom Kristijanu): Prav! Le tiše!

Roksana: Preslabo znate ...

Kristijan: Srce k tebi vzdíše ...

Roksana: Ne ljubite me več.

Kristijan (kateremu prišepetava Cyrano besede):

Kdo to veli? ...

Ne ljubim več — ko ... ljubim več!

Roksana (ki je hotela zapreti okno, se ustavi):

To je že bolje!

Kristijan (kot zgoraj):

Ljubezen, ki pojil sem jo s krvjo,
zdaj nehvaležna me po prsih kolje.

Roksana (stopi na balkon):

Res — bolje! — A če kruta je tako,
zakaj je niste v zibki zadušili?

Kristijan (kot zgoraj): O kolikrat sem hotel po vsej sili,
a Herkul v zibki bil je ta mladič.

Roksana: Vse bolje!

Kristijan (kot zgoraj): In zadavil je dve kači,
Ponos in Dvom kar meni tebi nič.

Roksana (se opre s komolci ob balkon):
Krasno. — A kaj se govor vam ustavlja?
Mordà vam môra domišljivost tlačì?

Cyrano (potegne Kristijana pod balkon in smukne na njegovo
mesto):

Tako ne gre!

Roksana: Kaj se vam obotavlja
nocoj beseda vsaka?

Cyrano (poluglasno kakor Kristijan):

Ker je noč,
po mraku do ušes mi vaših tava.

Roksana: A mojih ne ovira ta težava.

Cyrano: Ker moje srce pazi na vso moč,
da jih prestreza; mojim pa težko
v temi je najti vaše malo uho.
In pa: beseda vaša pada lahno,
a moja múkoma vstája do vas!

Roksana: Zdaj se gibljó i vaše bolj živahno.

Cyrano: Navadile so pleze se tačas!

Roksana: Saj res da z vami z viška govorim.

Cyrano: Da, če z višine te mi na srce
trd pade zvok, ga ubije, se bojim!

Roksana (ganjena): K vam pridem.

Cyrano (naglo): Ne!

Roksana (mu pokaže klop pod balkonom): Pa vi na klop!

Cyrano (se preplašen umakne v mrak): Ne gre!

Roksana: Kako?

Cyrano (ki ga bolj in bolj premaguje čustvo):

Skrivnostna ura, omamljiva,
ko si besede ljube govoriva
in ne pozna se.

Roksana: Se ne pozna?

Cyrano: Le slutiva se... To je bajen čar...
 Za vas po mraku dolga halja plava,
 in zame letne obleke beli žar:
 jaz sem le senca, vi ste le jasnina!
 Ta hip je meni večna dragotina!
 Če bil sem kdaj zgovoren...

Roksana: O, bilí ste!

Cyrano: Nikoli še globine svoje čiste
 nisem odkril...

Roksana: Zakaj?

Cyrano: Ker sem dozdal
 nem bil zamaknjen...

Roksana: V kaj?

Cyrano: V ves vaš sijaj!...

Kot vsak, ki se zagleda vam v obraz!

A zdaj me zmamil je noči opoj,
 in prvič duša z vami govori!

Roksana: Res, i vaš glas ves drugi se mi zdi.

Cyrano (se ji približa, vročično):

Ohrabil me je mračni ta ovoj,
 in zdaj si vendar upam biti jaz,
 in zdaj si upam... (Se zmeden ustavi.)

Kam? Vse to... vse to...

je zame — morete mi oprostiti? —
 tako divotno... in tako novó!

Roksana: Novó?

Cyrano (se zmeden lovi za besedo):

Novó... iskreno govoriti:
 bojim se vedno, da se ne osmešim.

Roksana: S čim pa?

Cyrano: Z zanosom... Da, jaz srce vedno
 v duhá zagrinjam, da se smeha rešim:
 in ko bi zvezdo snel z neba, od srama
 utrgam skromno rožico besedno.

Roksana: I to je užitek.

Cyrano: Ne nocoj med nama!

Roksana: Iz vaših ust so to mi novi zvoki!

Cyrano: Kaj Amor in njega puščice, mreže!
 Bežimo med stvari preproste, sveže!
 Kaj nam po kapljicah osladni soki,
 ki v zlat naprstnik kak poet jih sceja! —

Kjer se lijó prirode veletoki,
se duša nam očisti in odžeja!

Roksana: A duh?

Cyrano: Za vabo sem se z njim naličil;
a zdaj bi skrunil blagi vonj te ure,
to noč in veličanstvo vse nature,
če bi besede puhle pleteničil!
— En sam pogled v nebo, na zvezdne kroge
ozdravi nas umetnosti uboge:
če le ni tenkočutni naš razkroj
razcepkal čustev nam do zadnje dlake,
da smo v igračkanju brez duše vsake,
in naš razvoj izteka se v razdvoj!

Roksana: A duh? ...

Cyrano: Proč z njim v ljubezni! Ker jo ubija,
ko okrog nje norčavo se previja!
A neogibno dušam dan zasvita,
— in smili se mi, kdor ga ne dočaka! —
ko v nas ljubav tako bo plemenita,
da nad dovtipom vsakim se razplaka!

Roksana: In kaj mi boste govorili vi,
ko pride nama čas?

Cyrano: Vse to, vse to, vse to,
kar cvetja mi iz duše prikipi,
vam zmečem, predno v šopke speto bo:
jaz ljubim te, brez uma, ves gorim;
kot v zvončku v srcu mi ime je tvoje,
in ker, Roksana, brez miru drhtim,
tvoje ime brez konca v meni poje.
Vse, vse na tebi mi spomin opaja:
lani, še vem, dvanajstega si maja
drugače kot navadno splela kite!
Omamil me je njih blesteči kras:
kdor dolgo gledal v solnce je žareče,
povsod rdeče vidi še odsvite;
tako i moj pogled povsod razmeče
ognjeno sliko tvojih zlatih las!

Roksana (zmedena):

To je ljubezen ...

Cyrano: Da, to čustvo vroče,
ki me pehá nevzdržno v strah in slast,
to je ljubezni sila in oblast!

Ljubezni — in vendar nič zase nočel!
 Za tvojo srečo svojo dal bi rad,
 čeprav bi ti nikdar ne zaslutila,
 samo da ujel od daleč bi enkrat
 smehljal, ki žrtev ta ga je rodila!
 — Vsak tvoj pogled, ki me doseže kdaj,
 kreposti nove, nov pogum mi vžiga!
 Razumeš zdaj, o, čutiš, slutiš vsaj,
 kako se v mraku duša k tebi dviga?
 O ta večer! Sladko-opojna zona!
 Jaz govorim, in ona sluša, ona!
 Srce mi plava v blaženosti čisti,
 nesanjani ... le smrt mi še ostane!
 Besede sluša v mrake šepetane
 in vsa trepeče sredi sinjih vej!
 Da, vi trepečete kot list med listi!
 Da, ti trepečeš! In jaz čutim, glej,
 v jasminovih mladikah trepetanje,
 ki se iz tvojih rok pretaka vanje!

(Poljubi omamljen konec viseče veje.)

Roksana: Trepečem, da, in ljubim, in sem tvoja!
 Opojil si me!

Cyrano: Smrt, kaj mi tvoj strup!
 Jaz, jaz sem čarnega ji dal opoja!
 Ničesar več ne prosim, le...

Kristijan (pod balkonom): Poljub!

Roksana (se vrže nazaj):
 Kaj?

Cyrano: O!

Roksana: Želeli ste?

Cyrano: Da ... jaz ... (Kristijanu potihoma:)
 Nikar no!

Kristijan: Sedaj je zmedena, sedaj je čas!

Cyrano (Roksani):

Da ... prosil sem, zares ... a moj Bog ... jaz ...
 Zavedlo me je srce previharno.

Roksana (nekoliko razočarana):

In že ste se odrekli?

Cyrano: Ne ... Ne vem ...
 Čeprav ... da, da ... ker vidim, da vas žali!
 Vendar, poljub ... Jaz se mu odpovem!

Kristijan (potegne Cyrana za plašč):

Zakaj pa?

Cyrano: Kristijan, mir!

Roksana (se skloni čez ograjo): Kaj ste zašepetali?

Cyrano: Za drznost sebi dal sem opomin:

Tiho, Kristijan!... (Teorbe zasvirajo.)

Le hip!... Nekdo prihaja!

(Roksana zapre okno. Cyrano posluša teorbe, katerih ena poje razposajeno, druga žalostno arijo.)

Mehko? Rezko?... Ta arija izdaja...

Bo žena? Mož?... A, glej no, kapucin!

(Nastopi kapucin s svetiljko v roki, hodi od hiše do hiše in ogleduje vrata.)

(Konec prih.)

Ivan Lah:

⟨Nadaljevanje.⟩

Angelin Hidar.

Starokorotanski roman.

20. Vzgoja.

o se je Angelin drugo jutro prebudil, je začudeno gledal po belih stenah okoli sebe in na zamreženo okno, skozi katero so padali zlati solnčni prameni in razsvetljevali veliko podobo svete Magdalene, ki je klečala pred temno votlino ter pritiskala mrtvaško glavo na svoje ustnice. Ves začuden je gledal Angelin sliko, kajti še nikoli je ni videl in nikoli ni slišal o nji. Občudoval je dolge zlate lase spokorne svetnice in ni mogel razumeti, zakaj poljublja mrtvaško glavo s tako ljubeznijo. Ogledal se je okoli sebe in se začel spominjati svoje včerajšnje poti od mlina do samostana. Zdajci pa je vstopil pater Evstahij in se približal njegovi postelji. Prekrižal je dečka na čelu in rekel:

«Danes smo te pustili dolgo spati, da se odpočiješ; poslej boš vstajal ob treh zjutraj in boš hodil na kor, kjer molijo bratje skupno jutranjice. Sedaj pa pojdi z menoj, da greva k opatu, ki te bo sprejel v naš samostan.»

Angelin je pokleknil na postelji in se je ozrl proti oknu, kakor da bi hotel videti jutranje vzhajajoče solnce. Otec Evstahij pa ga je prijel za roko in mu dejal:

«Pri nas moraš biti poslušen na besedo in pokoren vsem, ki so višji od tebe; kajti tvoja služba je namenjena Bogu.»

V Angelinu se je vzbudila sveta misel in je pobožno sklenil roke, kajti hotel je služiti Bogu, mogočnemu stvarniku, in z

radostjo je objel patra Evstahija, ki je stal pred njim. V njegovih očeh so zaigrale solze in sam ni vedel, zakaj mu je postalo otožno pri srcu.

«Nič se ne boj, dragi moj,» je rekel oče Evstahij, «roka Gospodova te je pripeljala v ta kraj, da posvetiš svojo dušo Gospodu.»

Angelin je prijel patra za roko in tako sta šla po dolgih hodnikih mimo ozkih celic na širok prehod, kjer so se križale stopnice: tu je bilo svetlo in lepo in najraznovrstnejše svete podobe so visele po stenah. Oče Evstahij je odprl široke duri in vstopila sta v veliko sobo, kjer so stale ob strani knjige po policah. Angelin se je boječe oziral okoli, medtem pa so se odprla stranska vrata in vstopil je visok menih s sklonjeno glavo; dolga siva brada mu je obkrožala lice. Oče Evstahij se je priklonil pred njim in Angelin je od strahu zatrepetal. Nato je prišel v sobo siv starček slabotne postave in smehljajočega obraza. Oče Evstahij se je zopet priklonil in Angelin je takoj spoznal, da je to opat.

Opat je pozdravil patra Evstahija v tujem jeziku, potem se je približal Angelinu in mu položil belo, tresočo se roko na glavo. Izgovoril je nekaj besedi, ki jih Angelin ni razumel, a je dobro čutil, da govori o njem. Visoki menih s sivo brado je ves čas stal pri mizi in gledal dečka z resnimi očmi, tako da je Angelina postalo strah. Pater Evstahij pa je pripovedoval opatu dolgo povest in opat se je smehljajal s prijaznim starim obrazom. Nazadnje je visoki menih odprl knjigo in vanjo zapisal: Angelin Hidar. Opat je pobožal Angelina po licu ter mu govoril lepe besede, ki jih Angelin ni razumel. Oče Evstahij pa je rekel:

«Gospod opat te je sprejel v naš samostan, da boš zvesto služil Bogu. Tvoje ime je sedaj: Angelin Hidar, ker te je voda prinesla.»

Angelin se je radovedno ozrl v patra Evstahija, kajti ni si mogel misliti, odkod ga je voda prinesla. Še nikoli ni premišljal o tem, odkod in kako je prišel na svet. Spomnil se je na vodo ob mlinu, ki je prinašala v dolino razne stvari z gor in postalo mu je jasno, da je najbrž tako prinesla tudi vse druge ljudi, ki žive v dolini. Toda preden je mogel pomisliti, kako je vse to, je oče Evstahij poljubil opatu roko in rekel: «Zahvali se gospodu opatu za veliko milost, da te je sprejel med naše brate.»

Angelin se je priklonil in vdano odšel z očetom Evstahijem na hodnik. Odšla sta po hodniku naprej in obstala pod visokim obokom.

«Tu je cerkev,» je rekel oče Evstahij in odprl težka, okovana vrata. Vstopila sta na kor in Angelinu se je zažarelo pred očmi. Jutranje solnce je vlivalo svoje žarke skozi visoka zamrežena okna in v svetli zarji se je bliščal koncem cerkve veliki glavni oltar v polnem sijaju nebeške glorijske. Oltar je bil kakor iz čistega zlata, sredi angelov je sedel Bog na zlatem prestolu in pod njim so stali svetniki, obdani od zlate luči. Okoli oltarja so bile klopi in menihi so klečali v njih. Pater Evstahij je pokleknil in Angelin z njim.

«Tu bo tvoj dom, v cerkvi Gospodovi, tu boš opravljal njegovo službo,» je rekel in pobožno sklenil roke. Angelin je začutil v sebi tiho srečo in solze so mu orosile oči.

V tem so zadonele orgle na koru in pod visokimi oboki se je razlegala veličastna pesem, ki je ni slišal Angelin še nikoli. Menihi so prepevali psalme. Oče Evstahij je šepetal pobožno molitev in Angelin je v srcu hvalil Boga, da ga je pripeljal v ta svoj nebeški raj.

Dolgo sta klečala tako, ko so že orgle utihnile in so po cerkvi odmevali zadnji glasovi pobožne meniške pesmi. Oče Evstahij je prijel Angelina za roko in ga odpeljal s seboj. Odšla sta po hodniku naprej in po stopnicah navzdol ter stopila v širok prostor, kjer se je čulo zamolklo mrmranje človeških glasov.

«Tu je šola,» je rekel oče Evstahij, «učil se boš čitati in pisati knjige v latinskem jeziku, ki je v njem pisano sveto pismo.»

Odprl je velika vrata in vstopila sta v prostorno sobo, kjer so sedeli v klopih mladi učenci v preprostih kutah, pred njimi pa je stal mlad menih s strogim, resnim obrazom. Učenci so imeli knjige pred seboj in so se radovedno ozrli, ko je vstopil pater Evstahij z Angelinom. Pater Evstahij je pozdravil meniha s tujimi besedami, menih je prijel Angelina za roko in ga je vprašal po imenu. Angelin je molčal.

»Angelin Hidar,» je odgovoril oče Evstahij namesto njega in je pridal par opomb v nerazumljivem jeziku. Menih je posadil Angelina v klop, oče Evstahij pa se je poslovil in odšel.

Tako je ostal Angelin v samostanu. Spal je skupaj z dečki, ki so služili pri službi božji. Zjutraj je vstajal zgodaj in je na koru prepeval s pevci, dopoldne je sedel v šoli, kjer je menih učil učence latinskega jezika, opoldne je stregel menihom pri mizi, popoldne se je zopet učil v šoli in prepeval zvečer s pevci na koru svete pesmi; po večerji pa je molil z menihi dolge molitve, dokler se niso razšli molče in zamišljeno v svoje spalnice.

Oče Evstahij je takoj drugi dan odšel. Tedaj je Angelin začutil, da je med samimi tujimi ljudmi. Ponoči, ko so spali učenci okoli njega, je plaho dvigal glavo in gledal skozi okno na vrt, kjer so se košatila visoka drevesa in so spale ptice na njih vejah. Mislil je na ono tiho dolino ob mlinu, na trate in gozde, kjer je presanjal svoje detinstvo sredi čudnih nerazumljivih pesmi. Stožilo se mu je po domu, po mlinarju, po jezu in solze so se mu vlivale po licih. Toda spomnil se je, da je njegova služba namenjena Bogu, in je s spokorno molitvijo prosil odpuščanja za svojo ne-hvaležnost. Zjutraj, ko se je vračal od jutranjic, je postajal ob visoki lini, odkoder se je videlo daleč na okoli po gorah korotanskih: svetile so se vse sveže in zelene in pozdravljale iz daljave visoko samostansko zidovje. Zvečer je postajal na samostanskem vrtu, kjer so posedali menihi v pobožni molitvi ali v tihem, resnem pomenku. Tam na koncu vrta so bila vrata, ki so vodila na prostrano polje. Postajal je tam in gledal v dolino pod samostanom, kjer je šumela tiha reka skozi goščave in so se videle ob nji kočice in mlinci. Iz doline so prihajali ptički ter sedali na drevesa okoli samostana in gostoleli svoje večerne pesmi. Poslušal jih je kakor pozdrav iz mlina ob jezu in jih blagroval za njih svoboden polet. Tako je preživljal Angelin svoja mlada leta sredi samostanskega zidovja.

21. Svet.

Kadar se je vrnil v samostan oče Evstahij, je bil za Angelina slavnosten dan. Takrat je začutil, da ni sam na svetu. Kajti oče Evstahij je govoril z njim v jeziku, ki so ga govorili ljudje v mlinu, in Angelinu se je zdelo, da pojde nekoč on tako po svetu, kakor hodi oče Evstahij, in takrat bo prehodil vse one znane kraje v dolini in daleč na okrog. Ljubil je očeta Evstahija kakor vdan sin svojega roditelja in se je z njim pogovarjal o mlinarju, o dolini, o svetu in o vsem, kar je bilo njegovemu srcu blizu. Ko je oče Evstahij zopet odšel, se je lotevalo Angelina čudno hrepenenje, da bi zapustil samostan in pobegnil v svet, tja v dolino, čez gore po neznanih potih naprej do daljnega širokega morja. Takrat je vselej zlezal visoko v zvonik in od tam gledal gore in gozdove, ki so pokrivali svet okoli samostana. Čutil je, da bolj in bolj doraščajo njegove mladeniške sile; z lahkoto je čital latinske knjige in pesmi, govoril s tovariši v tem tujem jeziku in pri petju psalmov so vsi občudovali njegov zvonki, krepki glas. Toda ob večerih, kadar je postajal na samostanskem vrtu in gledal na visoko nebo, se je v njem budila druga lepša

pesem, ki ji ni našel ne napeva, ne besedi. Zdelo se mu je, da prihaja ta pesem odnekod iz daleka, da se je rodila v daljni prestni deželi in jo nosi s seboj veter preko morja, preko gor in višav in odmeva nad dolinami skozi večerni mrak, vsa obkrožajoča samostan nalik skrivnostno šumečemu viharju. Takrat mu je postalo tesno v prsih, zaplalo mu je v srcu, začutil je strašno osamelost in poslušal je dolgo v noč, da bi razumel pretajne in presladke glasove te pesmi. Vzbudilo se je v njem neskončno hrepenenje, da bi odšel ven v svet in našel kraj, kjer je ta pesem doma. V takih nočeh ni mogel spati, slonel je ob malem okencu svoje celice in strmел v temno noč, ki je pokrivala zemljo z mrkimi zavesami. Pogosto ga je tako prebudil iz sanj jutranji zvon, ki je vabil menihe k molitvi. Odšel je na kor in težki zrak cerkvenega zidovja je padel z vso težo na njegovo dušo. Z ustnicami je izgovarjal tuje besede, v mislih pa je pel ono nepoznano, slasti polno pesem nebeških višav, ki mu je vso noč donela iz daljnega sveta. V takih trenutkih se mu je zdela cerkev tesna in temna. Zagledal se je v solnčne žarke, ki so se vsipali skozi okna in jim je sledil v mislih tja do samega solнца. Zgodilo se je včasih, da so se razgrnili zidovi krog njega, cerkev je izginila in zagledal je pred seboj vso mnogolično pisano pestrost sveta, ki mu ni bilo konca do skrajnih daljav; za gorami je šumelo morje, za morjem so bili otoki z novimi mesti in kraljestvi in nad vsem se je vzpenjalo zvezdno nebo, kjer je na prestolu iz samih oblakov sedel Bog kralj v svojem veličanstvu. In Angelinu se je zdelo, da bi stopil v ta svet, poln krasote in življenja, in bi zapel zahvalno himno Bogu, kralju na višavah. Zato se mu je videlo tako slabotno tisto bučanje orgel pod cerkvenimi oboki in pesem menihov se je izgubljala v podnožju oltarjev kakor nerazložno jecljanje...

Nekoč se je vrnil oče Evstahij zopet v samostan in ostal doma delj časa nego po navadi. Angelin si ni upal nikoli vprašati dobrega starca, zakaj pohaja on bolj zunaj med svetom nego drugi njegovi tovariši. Sedaj pa se mu je zdelo, da je prišel čas, ko bi mogel zvedeti to skrivnost; pri tem se mu je vzbudila misel, da bi mogel tudi on z očetom Evstahijem oditi v svet. Ko sta zvečer hodila po vrtu, je pokleknil Angelin na tla in je prijel za roko očeta Evstahija:

«Vzemite me s seboj, oče Evstahij, samo enkrat, da vidim svet, dolino, mlin ob jezu...»

«Pojdeš, sin moj, pojdeš,» je odgovoril oče Evstahij in mu je položil roko na glavo. «Jutri po jutranjicah odideva...»

Angelin mu je iz hvaležnosti poljubil roko.

«Pripravi se na pot in priporoči se Bogu.»

Angelin je odšel v cerkev in je zahvalil Boga za to milost. Klečal je dolgo na trdem kamnu, in ko je šepetal zahvalno molitev, so ga zanesle njegove misli daleč iz temnih prostorov v svet njegovih sanj — — —

Drugo jutro se je poslovil od bratov in je odšel poleg očeta Evstahija skozi vrata na polje; prvič po dolgem času je zopet stopal po poti med poljem in drevjem in zdelo se je, da ni nikjer več one steze, po kateri je hodil kot mlad deček v samostan. Molče sta stopala z očetom Evstahijem naprej, prehodila sta teman gozd in sta se vzpenjala po skalah navzgor po ozkem grebenu; tam sta dospela na grič, odkoder se je videlo nazaj na samostan in na vso okolico po dolini. Oče Evstahij je bil utrujen od pota in se je želel odpočiti. Angelin je sedel kraj njega in si ogledoval svet naokoli.

«Kam greva, oče Evstahij?» je vprašal v svetem strahu, ki ga je čutil v duši.

«K meni greva, sin moj, v moje domovje.»

Odšla sta naprej, pot je vodila vedno navzgor; bolj in bolj se je razkrival svet, da so se videli daljni nebotični snežniki. Angelin je postajal in gledal to veličastno krasoto, ki si jo je mogel prej komaj v sanjah predstavljati. V dolini je šumela reka, nad njo so se dvigali griči, večji in večji, in nad njimi gore: in tam za gorami, tam je svet večji in še obširnejši, tam so nove dežele in za njimi zeleno, nepregledno morje.

Solnce je vstajalo nad svetom in ga oblivalo s svojo svetlobo. Steza je vodila skozi gosto šumo naprej in drobni ptiči so začudeni obletavali samotna popotnika.

Dospela sta do šumečega potoka, ki se je spuščal po kamniti strugi navzdol. Ob njem je vodila steza, zasekana v skale in korenine. Oče Evstahij je počasi stopal, opiraje se ob drevesa, in Angelin mu je zamišljeno sledil. Šumenje potoka se mu je izpremenilo v znano pesem, kakor da jo je nekoč že slišal; obstajal je in prisluškoval in zdelo se mu je, da bi pokleknil k potoku in poljubil njegove neoskrunjeno čiste valove. Čuden nemir mu je polnil vso dušo.

Nazadnje se je drevje razgrnilo in obstala sta pred majhno kapelico.

22. Kapelica.

S počasnimi koraki je stopal oče Evstahij po zadnjih kamnitih stopnicah in ko je prišel na vrh, se je utrujen sesedel na skalnato

klop, ki je stala pred peščeno votlino. Poleg votline se je dvigala bela skala in v nji je bila izdolbena majhna globina, ki je bila zgoraj zavarovana z mahom, spodaj pa se je vzpenjal krog nje zelen bršljan. Po tleh je bila nasuta prst in iz nje so rastle preproste cvetlice, ki so se vzpenjale ob skali navzgor, da je bila videti kakor naraven oltar, ki ga je priroda okrasila s svojimi zelišči. V globini je stala podoba Matere Božje, ovenčana s cvetjem in rožami. Njen obraz je bil smehljaječ, njene roke so bile razprostrate, krona se ji je svetila na glavi in ob nogah so ji cvetele trnjolice. Čudno lepa je bila ta podoba v tej preprosti naravi, sredi cvetja in zelenja, kakor da je vzrasla sama iz sebe in da je niso ustvarile človeške roke. Njene oči so gledale polne ljubezni in življenja v jasni dan; bila je kakor živa, polna dobrote in milosti. Ob robu skale so se belile breze s svojim šepetajočim listjem in za njimi je žuborel gozdni potok. Po tleh so bile razstlane suhe in uvele cvetlice, pobožen dar onih, ki so v samotnih dneh obiskovali čudodelno podobo. Poleg skale je bil vzvišen kraj, podoben grobu, ob straneh ves z zelenjem porasel in z rožami na vrhu. Nad skalo so visele košate ježe, ki so s svojo dolgo travo delale streho nad kapelico. Ptiči so se spreletavali okoli dreves, posedali po vejah in žgoleli svojo pesem.

Angelin je obstal pred kapelico in se zagledal v čudodelno podobo božje Matere. Stal je dolgo tako kakor omamljen od nenadne prikazni, ki jo je zagledal pred seboj. Pokleknil je na trda tla in začel moliti, pobožno in iskreno. Zdelo se mu je, da je stopil v skrivnostno svetišče, lepše od samostanske cerkve, v visoki raj blaženosti in samote, kjer vsa priroda živi v srečni bližini nje, ki je postala gospa zemlje in kraljica sveta. Oče Evstahij je naslonil utrujeno glavo na roke in dolgo sta počivala tako po naporni poti, vsak v svojih mislih.

«Tu je moj dom,» je izpregovoril oče Evstahij, «tu je moje pribežališče in zavetišče. Ona je kraljica mojega domovja. Tu je moj raj, moja sreča. Vstani, Angelin, in jej z menoj!»

Oče Evstahij je vzel suh kruh iz svoje torbice in ga prelomil na dvoje.

«Glej, tam je bistra voda, ki nama bo ohladila žejo,» je rekel in mu podal lončeno skodelico. Angelin je vzel posodo in se bližal potoku. Oče Evstahij je pa vstal in vzkliknil:

«Poklekni, dečko, kajti kraj, kjer stojiš, je svet!»

Angelin se je spustil na kolena in ko se je sklonil nad potokom, se mu je zdelo, da ga je odnekod poklical znan glas. Ozrl

se je, toda nikogar ni bilo. Le oče Evstahij je sedel tam s sklenjenimi rokami in zaupno gledal v oltar Matere Božje.

«Zakaj si se ozrl, dečko?» je vprašal oče Evstahij, ko se je Angelin vrnil z vodo.

«Zdelo se mi je, da me je nekdo poklical,» je odgovoril Angelin.

«Da, to je skrivnost te vode,» je rekel oče Evstahij in si z obema rokama zakril obraz. Sedla sta na skalnato klop in poživila trdi kruh. Angelin se je ozrl v votlino in videl, da je pripravljena za prenočišče.

«Tu je moje bivališče,» je rekel oče Evstahij.

Votlina je bila obrasla z gostim zelenjem, ki je prikrivalo vhod; znotraj je bilo nekaj slame po tleh in majhen stolček iz trdega lesa; na steni je visel križ, s suhim cvetjem ovenčan. Pod njim je ležala na trhljih vejah lutnja z napetimi strunami.

«Odkdaj stoji tukaj ta kapelica?» je izpraševal Angelin, «kdo jo je postavil, čemu?»

«To je dolga povest, dragi moj, v nji leži vsa skrivnost, ki je še ne moreš razumeti.»

«Ali jo bom zvedel kdaj?» je vprašal Angelin.

«Zvedel jo boš, ko pride čas,» je odgovoril oče Evstahij. «Prideni mi lutnjo!»

Angelin je stopil v votlino in vzel v roko lutnjo s svetim spoštovanjem. Dotaknil se je strun s tresočimi se prsti in strune so zazvenele v sladkih, ubranih glasovih. Podal je lutnjo očetu Evstahiju; starec je prijel za strune in iz njih je zadonela čudno doneča vznesena pesem hvalnica kraljici kraljic. Angelin je gledal na tresoče se roke očeta Evstahija in videl, kako spretno ubirajo strune njegovi stari, okoreli prsti. Ptiči po drevju naokoli so umolknili, ko so zaslišali to pesem:

Marija, zarja jutranja...

Angelin še nikoli ni slišal pesmi v domačem jeziku, kakor so ga govorili ljudje okoli mlina. Skoraj sam je bil že pozabil ta jezik, zdel se mu je tuj in grd, kakor da v njem ni mogoče povedati lepih misli; menil je, da bi žalil Boga, če bi mu v njem prepeval hvalo. Sedaj pa mu je razkrila preprosta pesem vso krasoto tega neolikanega jezika, in zdelo se mu je, da bi na tem kraju ne mogel govoriti k Mariji z drugimi besedami; zakaj tu je bilo vse naravno in preprosto, in ko je začul ubrano pesem domačih glasov, mu je bilo, kakor da je prišel domov. Domov! A kam? Kje je njegov dom?

«Kje je moj dom?» je neposredno vprašal očeta Evstahija, ko je izzvenela pesem v jasni gozdni zrak.

«Kje je tvoj dom?» je počasi ponovil ves presenečen oče Evstahij, kakor da se je predramil iz dolgih sanj.

«Vsak človek ima svoj dom,» je rekel Angelin.

«Nas vseh dom je v nebesih,» je rekel oče Evstahij, «tam smo vsi doma in tja se vračamo.»

«Toda vsak človek ima svoje starše,» je rekel Angelin in solze so mu zalile oči.

«Tudi ti jih imaš, Angelin,» je rekel oče Evstahij.

«In kje so, govorite!» je vzkliknil Angelin prevzet od čudnega hrepenenja, da bi zvedel neznano skrivnost. Oče Evstahij ga je objel in dolgo molčal.

(Dalje prihodnjič.)

A. Funtek:

Na jug.

Na jug gre vlak, skoz led in sneg,
na jug, kjer cvete dol in breg.

Iz vlaka deklica strmi
na plan s širokimi očmi.

Vročina pali ji obraz,
a vse telo ji stresa mraz.

In kašelj grabi jo dušeč,
na ustnih sled ji pušča rdeč...

Brez konca je snežena plan,
brez konca pot na južno stran:

kjer toli rož je miljenih,
da žarek vsak dehti od njih;

kjer sape tople vejejo,
telo in dušo grejejo...

O, morda gleda že sedaj
med snegom ta prelestni raj

in pije v dno bolečih pljuč
cvetični vonj in solčno luč...

A zopet kašelj, suh, dušeč,
na ustnih sled krvavordeč.

Na prsi glava klone ji,
v solzah oko utone ji.

In kakor nezadržen vzdih
iz prsi jok ji sili tih...

Tako ihti, kdor zgodaj strt
sam svojo objokuje smrt!

Idila v mesečini.

Mesec trosi luč po vasi,
stkano iz srebrnih sanj.
Tu in tam se pes oglási
in srdit zalaja nanj.

Pasji glupci! Kaj vas moti,
da tako razgrajate?
Mesec gre po svoji poti,
pa če vsi nanj lajate...

Jos. Kostanjevec:

Sprevod.

Nedelja je bila. Nebo čisto, gore kakor bi se bile ponoči skopale. Dišalo je po bezgu in lipovem cvetju, visoko po zraku so krožile lastovice, po belih kamnih sredi pašnikov so se preletali belo-repki, na visoki navpični skali je prepeval slegur. Vse praznično, umito in preoblečeno. Vse svetlo, obšito z zlatimi prameni vzhajajočega solнца. — Počasi je stopal v reber naš stari znanec Joža Mrak. Počasi je stopal, ne zaradi teže svojih let, ne zaradi strmine kamnite poti in ne zaradi vročine, ki je začela pritiskati na njegovo sivolaso teme. Počasi je stopal, ker so bile njegove misli težje od teže njegovih let, bolj strme od strmine kamnite poti, bolj vroče od vročine izpod neba. Tako je stopal, odkrit, s slamnikom v roki, s sklonjeno glavo.

«Na vrhu sem že?» se je začudil. «Kako je šlo to hitro... Res, do vrha gre hitro, a še hitreje gre navzdol. Koliko let je tega, ko sem bil na vrhu, na vrhu svojega življenja, svoje moči? Pet, morda deset... pa sem v teh petih ali desetih letih prehodil daljšo pot kot je bila ona, ki sem po njej hodil do vrha celih petdeset let... Pa se morda motim. Morda pa sem hodil do vrha samo pet ali deset let in se valim sedaj navzdol že celih petdeset. Kdo ve? Toliko se spominjam, da me je na vrhu čakala smrt. Nisem se ustrašil, naglo sem stopil še tista dva koraka naprej, tista dva koraka, ki sta me ločila od nje. Vdano sem hotel položiti

svojo glavo v nje mrzlo naročje, zatisnil sem že oči, da bi sladko zaspal in zasanjal. Toda ko sem zopet pogledal, ni bilo smrti nikjer. Nekdo me je prehitel. Tiho, neslišno je hodil za mano, še zakašljati si ni upal, da bi me lažje prevaral. Ko sem zamižal, je smuknil mimo mene in se vrgel v široko odprte koščene roke. Smrt ni čakala več name, hitela je dalje... izginila za zadnjim ovinkom. Jaz pa sem videl, da je nesla s seboj mlado žensko s komaj porojenim otrokom. Kdo je bil to? Morda je bila zakonska mati, morda samo mati, ki je bila ogoljufana za svojo veliko ljubezen. Tako sem videl, da tudi smrt misli človeško, da rajša objame mlado, v polni krasoti se razvijajoče bitje kakor pa staro, že oguljeno kost. Ko sem se zdramil iz bridkosti, ki je bila preplavila vso mojo dušo, sem se vrnil v mesto. Stopil sem v kavarno in vzel v roko najnovejši časopis. In tu sem čital, da je umrla tisti dan zjutraj na porodu soproga mojega najboljšega nekdanjega prijatelja. To je bila torej ona, ki me je prehitela. In to je bila ona, ki sem jo ljubil tako blazno in z vsako žilico svojega ubogega srca takrat, ko sem bil na vrhu svoje poti in še preden me je bil za njeno ljubezen opeharil moj prijatelj... Od tistikrat sem hodil čestokrat na ono pot, kjer sem videl smrt, prežal sem nanjo kakor ropar na popotnika. Ali zaman. Po drugih potih je hodila, meni neznanih. A prihajala so mi dan na dan poročila, čudna in žalostna. Ni se več zadovoljevala s poedinici, jemala je s seboj cele trope v svoje podzemsko stanovanje. Odšel je z njo med prvimi moj prijatelj Štefan, ki je imel komaj dva meseca poročni prstan v žepu. Odšel je z njo šele štiriindvajsetletni Lojze, ki je nosil v svojem srcu samo zlato božje solnce, odsevajoče iz vsakega njegovega otroškega smehljaja, iz njegovih globokih modrih oči. In kako se je rad smejal! Koder je hodil, je hodila pred njim pomlad, kjer je obstal, so vzklike iz tal vijolice in rože. Tedaj se je pa smrt nenadoma zaljubila vanj in ga začela zalezovati. Ni mu mogla blizu, prekrepak in prezdrav je bil, da bi se bil vdal pohotni trski. Tedaj si je pa izmislila hudobijo, bolj črno od črne noči. Na Doberdobo se mu je nenadoma približala. Ne v večernem mraku in ne v temni polnoči. Zjutraj, prav ko je solnce z vso svojo milostjo lezlo tam daleč za njim izza sivega Nanosa, zjutraj, prav ko se je vsedel slavec v leskovje kraške dolinice za njegovim hrbtom in božal s svojo pesmijo srce valeče ljubice in srce Lojzetovo, je nenadoma začutil nje ledeni poljub na svojem čelu. Vdal se je brez glasu in odpora, obležal sredi golih skal, iz čela je prilezla tenka črnordeča nit. Solnce pa ni nehalo razlirati svoje luči po sivih stenah, po oni ubogi redki travici, ki se je z zadnjimi

silami borila za življenje, po onem začrnelem brinju in redko-
listem leskovju. In slavec ni nehal peti, odgovarjal mu je sosed
iz druge in tretje dolinice. Tam daleč, tam daleč za tretjo goro,
v nizki hišici sredi zelenega vrta, za okni, prepletenimi z rož-
marinom, gorečo ljubeznijo in rdečimi nageljni, pa je mislil v
tistem hipu nekdo na onega, ki je ležal s prestreljeno glavo sredi
skal. Mislil je nanj z vsem bogastvom velike ljubezni, upal je in
se bal. Zaročenka njegova, lepa Anka. Stala je ob oknu, nje velike
temne oči so strmele v daljo čez hribe in doline, izkušale so pro-
dreti vse zapreke in se zopet zagledati v njegov od smehljaja
ožarjeni obraz. V tistem hipu je plul mimo solnca črn oblak.
Senca je legla na hišico in na vrt, nenadna in neodoljiva žalost
na Ankino srce. Ali je zaslutila, kaj se je zgodilo? Ali ni morda
v tistem hipu priplul do nje njegov duh, da se zadnjič poslovi
nemo in vdano? Njeno telo se je hipoma streslo, ljuta boleost je
presekala nje dušo. Omahnila je na posteljo in zagrebla obraz v
blazino. Krčevito se je stresalo telo, ubogo in od vseh zapuščeno.
Ko se je z velikim naporom zopet dvignila in izkušala otreti divje
solze, je solnce že zopet sijalo skozi zelenje in cvetje, na vrtu je
tesala žolna na prepereli jablani... Osem dni potem so jo ob-
vestili o dogodku. Previdno, z vsemi potrebnimi oziri. Poslušala
je mirno, niti s trepalnicami ni trenila. Samo sedla je na bližnji
stol in strmela predse. Nihče ni čutil in ni videl, kako so se natiho
odprla vrata, kako je stopil nekdo neslišno v sobo in se bližal
stolu, na katerem je sedela Anka. Kako jo je objel in s koščnimi
rokami pritisnil k sebi. Ko so jo še tolažili z veliko gostobesed-
nostjo in so se hoteli od nje posloviti, so opazili, da so Ankine oči
osteklenele. Groza jih je obšla, začeli so jo tresti in klicati z naj-
ljubeznivejšimi imeni in pridevki. Ni se dala več priklicati. Žalost
ji je zalila srce, da je v njej utonilo. Drugi večer so jo pokopali,
ko se je solnce v vsej svoji veličasti bližalo zatonu na oni strani,
kjer je snival oni, ki ga je do smrti ljubilo nje ubogo in izbičano
srce...»

Tako je pripovedoval Joža Mrak samemu sebi, trgal obveze s
še nezaceljenih ran. Zakaj vsi, ki je nanje mislil, so bili njegovemu
srcu tako blizu, kakor je blizu mati svojim od vsega sveta zapu-
ščenim otrokom. In še niže je klonila njegova glava. Koliko jih je
še bilo, krepkih in čvrstih, ki so šli v dolgem sprevodu mimo njega
v težkih mislih in ki se resnično ne povrnejo nikdar več. Daleč
so, tako daleč, da ne sežejo misli do konca te daljave...

Marija, k Tebi uboge reve,
mi zapuščeni vpijemo,
objokani otroci Eve
v dolini solz zdihujemo.

Joža se je obrnil in postal. Odkod ta pesem, ta odmev iz davno prošlih časov? Se li oglašajo griči, ki so spoznali starega znanca, ali stoletna drevesa, ki so videla njegovo mladost? Tako od blizu zveni ta pesem na njegova ušesa, da bi neznanega pevca lahko otipal. Ali Joža Mrak ne iztegne roke, zave se in ves začuden spozna, da jo poje njegova duša in da odmeva na njegovih lastnih trepečočih ustnicah. Marija, k Tebi...

Dospe na vrh. Tam stoji kapela. Tri lipa, stare znanke, jo čuvajo. Vse polne so rumenega cvetja, ki dehti naokoli. Vse se koplje v svetlobi in zlatu. Čebele šume med cvetjem, obilna je njih žetev. Od daleč se oglašča zvon, nekje pokajo možnarji. Čez pot pri kapelici šine jata jerebic in se izgubi visoko gori v bregu...

Joža si obriše pot z nagubanega čela. Pogleda gori na lipa, pogleda naokoli, poslušča zvonjenje in pokaenje možnarjev. Razjasni se njegovo mračno lice, v očeh se ukreše iskra življenja. Ej, prelepo poje sv. Vida zvon, preveselo pokajo možnarji okoli šentviške cerkve, da bi se Joža cmeril. Lahen veter potegne od severa, v lipah zašumi, rumeno cvetje obsiplje samotnega popotnika. Na zahodu se hipoma razprši rahla megla, ki je zakrivala razgled. In zasveti se v zlatu jutranjega solnca bela pleša starega znanca Nanosa. Joža dvigne roke, maha s klobukom.

«Pozdravljen, milijonkrat pozdravljen! Ti stari ded, ki si nas videl samosrajčnike, Ti, ki si zvesto spremljal našo mladost, Ti, ki se ne rogaš naši starosti! Trden si, vedno enak, vedrega lica, dasi so butali ob Tebe grozni valovi, ki so tudi Tebe uklenili v verige sramotnega robstva. Ali ostaneš v nje vkovan vekomaj? Pozdravljen, junak, ki ne jokaš, milijonkrat pozdravljen!»

Joža pozdravlja junaka, ki ne joka, samemu pa hipoma zalijejo solze oči. Njegova uvela desnica se stisne v pest, stari slabotni zobje zaškripajo. Sede na prag kapele in se zamisli...

«Kakor ptica v kletki smo,» govori sam s seboj. «Par korakov, in že butnemo z glavo ob žico. Na naša senca in čela pritiska stena, ki so jo zgradili z nasilstvom in krivico proti nam. Težko pritiska, da boli, boli... Zakaj ni bilo nobenega, ki bi bil sprožil sive kraške skale z vrhov in brd, da bi se bile valile navzdol v groznem, divje naraščajočem vrtincu, vedno hitreje in hitreje, ter zdobile v prah ostudnega roparja naše svete zemlje, naših dedov in pradedov dedovine, naših svetinj, naše srčne krvi? Skale

same so se tresle v pričakovanju in ječale... Zakaj ni bilo nobenega, ki bi bil posekal te črne šume, nepopisnega gneva drhteče, da bi padala težka debela na pohlepne tujca nesramne glave? Poklekovali bi na sveto pot, koder bi hodil, in s solzami poljubljali sled njegovih stopinj. Kje si bil, odrešenik?!...»

V daljavi se še vedno sveti Nanos, njegova glava žari kakor plamenica sredi temne noči. Ponosno stoji in se ozira naokoli, z jasnimi očmi gleda čez mejo. Tako se ne vede oni, ki je obupal in vdano vtaknil svojo glavo v tujčev jarem. In Joža Mrak sliši njegovo besedo, ki se vali mogočno čez brda in šume, čez široko skalnato planoto, od sela do sela, od trga do trga, od mesta do mesta, tja do sinjega morja. In poleg Jože jo slišijo tisoči in tisoči zbeganih src, obrazi se jasni, upanje lije v plahe duše.

«Essetai hemar... pride dan... dan plačila in povračila!»

Oddaleč se zopet oglasijo nedeljski zvonovi, svečano pritrkavajo, veselo pokajo možnarji. Lipe šume in dehte, za kapelo na visoki skali drobi slegur svojo hvalnico...

Joži se ne mudi dalje. Pozabil je na brašno, ki ga nosi s seboj v nahrbtniku, pozabil na cilj svojega potovanja. Nepremično sedi, brado vprto v koščene roke, oči strme v daljavo, hočejo prodreti hribe, ki jim ovirajo razgled. In prodro jih. Joža zre v obljubljeni deželo, v deželo svoje mladosti, v deželo prvih sanj in nad, v deželo prve ljubezni, polno solnca in cvetja in slavčjega petja. V deželo, blagoslovljeno od božje misli, obdarjeno z rajsko lepoto. Ne mudi se mu dalje, nepremično sedi, strmi v daljo in govori sam s seboj.

«Kako si lepa, domovina moja! En sam velik solčni žarek si, ena sama sladka pesem, ena sama velika misel. Kako si lepa, a kako z bridkostjo prepojena, pribita na križ! Prebodeno je Tvoje srce, prebodene Tvoje prsi in udje, iz stotero ran vre gorka kri in se zbira v potokih. O, vidim jih, verige, s krvjo oškropljene, od solz že zarjavele. Kako so debele in močne, kako dolge! Čez ceste in pota, čez hribe in doline, od sela do sela, od vzhoda do zahoda, od severa do juga so razpete, v nje je vklenjenih tisoč in tisoč drhtečih rok, v njih medlijo srca in duše... O, vidim jih, tuje, nadute obraze z gnusnimi smehljaji na tolstih ustnicah, z rejenimi trebui od Vaših žuljev, trpini! Vidim jih, kako stojijo z žilavko v roki za Vašimi hrbti, kako kakor gladni volkovi sledijo vsaki Vaši stopinji, omamljeni od vonja Vaše krvi, po kateri koprniyo kakor žejen jelen po hladnem studencu. O, vidim Vas, mučeniki! Sklonjene so sicer Vaše glave, upognjeni so Vaši

hrbti, a v Vaših očeh tli iskra upanja, ki se ne da pogasiti. Obrnjene so proti staremu dedu Nanosu, razumejo njegove besede: Pride dan... dan plačila in povračila!...»

Nekdo potrka Joži na ramo. Tako tiho je prišel za njegov hrbet, da ga ni čulo njegovo uho. Joža se zdrzne, se obrne in vstane. Pred njim stoji človek, visok in širokopleč, z dolgo, čez prsi lijočo sivo brado. Širok ponošen slamnik pokriva njegovo štirioglato glavo, izpod nagubanega čela gleda dvoje modrih dobrohotnih oči. Njegova obleka ni baš najnovejšega kroja, tudi mu je ni prinesel krojač šele včeraj na dom. Samo precej široke hlače in dolg tesen jopič, srajca na več krajih zakrpana, z odprtimi, čez jopič visečim ovratnikom. Bose noge v rujavih brezpetnih sandalah. V koščenih rokah je imel navadno, nekje v šumi vrezano gorjačo. Joža ga je hipoma premeril od nog do glave s strokovnjaškim pogledom. Tujčeva vnanjščina je nanj vplivala ugodno, vendar ni vedel, v katero kategorijo dvonožcev bi ga uvrstil. Lahko da je bil mogočen gospod, plemenitaš, dvorni svetnik ali še kaj večjega, lahko skromen davčni upravitelj iz bližnjega trga, morda celo carinik z bližnje obmejne postaje ali učitelj od Svetega Vida. Samo to je vedel za sedaj, da ni odvetnik in ne verižnik. Sam Bog ve, iz česa je Joža Mrak to sklepal, iz česa črpal to prepričanje. Toda vedeti je moral, s kom ima opraviti, in ker je Joža Mrak navadno kar od kraja vse ljudi tikal, je vprašal:

«Kdo si, božji? Če bi živeli še v onih časih, ki so bili, bi rekel, da si deseti brat, morda večni popotnik Ahasver, morda celo sam kralj Matjaž. V sedanjih časih pa ne vem, kam bi Te dejal. Oprosti!»

Tujec se nasmehne in lahno prikloni.

«Jaz sem Večna resnica.»

«Kdo?» se zavzame Joža.

«Večna resnica, brez šale. Tako mi pravijo tukaj ljudje. In prav imajo. Toda dovoli, tudi jaz najrajši tikam vsakega, ki imam spoštovanje do njega, dovoli, da prisedem. Samo lopovov ne tikam.»

Joža zopet sede in na njegovo levico prisede Večna resnica.

(Konec prihodnjic.)

Dragutin M. Domjanić:

Zbogom.

A vous ces vers de par
la grâce consolante
De vos grands yeux où rit et
pleure un rêve doux . . .

P. Verlaine.

Vse je vre zaspalo; lugi i vrti,
Zlatne šenica je prignula klase.
A meni samomu spati neda se,
Moja je duša žalostna do smrti.

Oči me pečeju, senje dojt nečeju,
Z kutov me sence glediju.
One po noći ne spiju,
Po danu su skrite al budne.
Njihove oči su slepe i čudne,
I lepe, žalostne kak smrt.

Zvana zadišal je vrt.
Tam rože još zadnje cveteju,
A venci med svrži se pleteju,
Srebreni venci od mesečine.
Kaj rože to kesne senjaju?
Valjda od leta, kaj gine.

Vse je vre zaspalo: lugi i njiva,
Vse si počiva.
A ja Vam nemrem da spim,
Zaprtimi očmi gledim:
Prehajaju leto za letom,
I vidim, da cvet je za cvetom
Povehnul zabadav kak puste senje,
Kak moje življenje
I ljubav i nada vsa.
I pak sem — tak sam Vam ja.

Ruke v molitvu se stiščeju,
Misli mi reči iščeju,
Koje bi vse to rekle,
Kaj me vu srcu boli.
Koje kak suze bi pekle.
Koje bi prositi znale,
Kak te molitvice male,

Kaj ih govoriju deca,
Koje i Bog posluša.

Al moja već nezna ih duša.

A ruka navek mi još čuti,
Kak, valjda za zadnji krat,
Vi ruku ste mirno mi dali,
Kad naši razišli se puti.

— A vusta bi štela mi zvati
Vas, Vaše ime tak sladko,
Kak da Vaš glas kušujem.

Al sad samo srce si čujem,
I ono ne spi, kak niti ja.

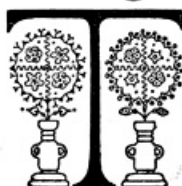
Ja čakam, kak vura prehaja
Za vurom. I noč je bez kraja.

I zmirom gledim Vaše oko
Tak dobro, tak tajno, gliboko,
Kak mene gledi, kak meni veli:
«Tak žal mi je Vas, ja znam, to boli.
Al zbogom! Kaj ne? Za navek!»

Josip Vidmar:

⟨Nadaljevanje.⟩

Bogoiskanje Leonida Andrejeva.

Tako žalostno pogine svobodni duh smelega in silnega doktorja Kerženceva v noveli «Misel» (1902). Keržencev veruje v človeško misel, veruje, da je misel človeku zagotovilo, da nekoč postane Bog. In ker veruje v božanstvo misli, ne more verovati v kako božanstvo izven nje. In to edino božanstvo nosi v sebi, božanstvo je del njega — zato je njegova izpoved o samem sebi tako neustrašna in ponosna: «Zame ni sodnika, ni zakona, ni nedovoljenega. Vse je dovoljeno. Ali si lahko predstavljate svet, v katerem ni zakonov privlačnosti, v katerem ni ne ,zgoraj', ne ,spodaj', v katerem se vse podčinjuje le trenutnemu hotenju in slučaju? Jaz, doktor Keržencev, sem ta novi svet. Vse je dovoljeno!» In ker je doktor Keržencev silen in neustrašen človek, zato tudi živi, ali pa vsaj poizkusi živeti po resnici, ki jo je spoznal s svojo mislijo. Ko pa končno izvrši svoje «popotovanje na severni tečaj npravnega sveta» in ubije

Savelova, tedaj se pojavi v njem nova sila, ki mu odpre oči in mu pokaže njegovo božanstvo — misel v pravi luči. Pod tlakom nečesa nepoznanega se je njegova edina misel razdvojila v dve enako ostri, enako jasni in enako točni misli, in doktor Keržencev se zastonj vprašuje: «Ali sem igral blaznega, da bi ubil, ali sem ubil, ker sem bil blazen?» S svojima mislima si dokaže oboje, njegovi dve misli mu lahko ustvarita dve laži, ne moreta mu pa pokazati ene in edine resnice. In kot je Keržencev prej verjel v vsegamogočnost svoje misli, tako je sedaj strašen njegov notranji položaj. Izgubil je svojega boga, izgubil je cilj in smoter življenja in vsa prejšnja ogromna njegova sila se mahoma poruši in ostane samo še zapreka za vsako pot v novo smer: «Nikogar ni, ki bi bil silnejši od mene, jaz, jaz pa sem ravno edini sovražnik svojega jaza.» Toda v prihodnjem trenutku umre tudi ta poslednji žalostni občutek sile in na njegovo mesto stopi čustvo zapuščenosti, ničevosti in ubogosti: «Velika in grozna je osamljenost, če sem jaz, ki živim, čustvujem, mislim, ki sem tako drag in edini, tako majhen, neskončno ničev in slab in lahko vsako sekundo ugasnem.» In v tem svojem velikem obupu išče opore, pomoči; tudi zanj je prišel trenutek, ko se znajde oko v oko s «temo in praznino vekov in neskončnosti», — groza v njem naraste do blaznosti in sedaj šele začuti novo veliko potrebo: «Kje naj najdem ono večno, k čemur bi se mogel prilepiti s svojim ubogim, brezsilnim, do groze samotnim jazom?» Toda ista misel, ki ga je izdala in ki jo je on sam zavrgel in preklel, je še vedno vsesilna v njem, ne da mu, da bi poiskal utehe, in mu neizprosno odgovarja: «Nikjer, nikjer.» In ko se razboli njegova notranjost do skrajnih mejâ, se mu izvije v polblaznem kriku obupa poslednja resnica o tragediji, ki se vrši v njem: «Vse je dovoljeno. In jaz, doktor Keržencev, vam to dokažem. Pretvorim se, da sem zdrav. Dosežem svobodo. In vse ostalo življenje se bom učil. Obdam se z vašimi knjigami, odvzamem vam moč vašega znanja, s katero se ponašate, in iznajdem neko stvar, katere neobhodnost je že davno dozorela. To bo eksplozivna snov. Tako silna, kakršne ljudje še niso videli: silneje od dinamita, silneje od nitroglicerina, silneje od same misli o nji. Nadarjen sem in vztrajen in iznajdem jo. In kadar jo najdem, poženem v zrak vašo prekleto zemljo, **na kateri je toliko bogov, ni pa edinega, večnega Boga**». Za vsem tem pa, kar je doslej preživel in pre-mislil Keržencev, more slediti le še smrt ali blaznost, ali pa življenje, hujše od obeh — življenje človeka, ki nosi v sebi «temo in praznino vekov in neskončnosti».

Tako sledi za Sergjejem Petrovičem sam njegov kaŕipot — «svetla prikazen nadčloveka» in oba končata z uporom proti življenju. Kje pa tiči vzrok temu upor, pove šele Keržencev v svoji besni sovražnosti napram vsemu svetu, ko pravi: «... na kateri je toliko bogov, ni pa edinega večnega Boga». Za oba, za malega in za velikega, je življenje brez Boga grozno, nesmiselno in neznosno. Zakaj konec vsega je tema ali smrt in vse je brezupno brezpomembno in pošastno minljivo, če ni nekje «onega nečesa večnega, k čemur bi se mogel človek prilepiti s svojim ubogim, brezsilnim, do groze samotnim jazom».

Vse možnosti in probleme svojega doživljaja je prekombiniral in premislil duhoviti doktor Keržencev, samo en vaŕen moment je pozabil. Pri vsi svoji veliki iznajdljivosti ni pomislil niti enkrat, kje prav za prav tiči vzrok, da se je njegova misel razcepila in razkrojila. In če bi bil to storil, bi našel v sebi element, ki ga do tedaj sploh še opazil ni, ali pa če ga je, ga je imenoval z napačnim, laŕnivim, «znanstvenim» imenom: «upor v izvestnih tradicijah vzgojenega telesa». Našel bi v sebi etično osebnost. In mogoče je, da bi mu potem življenje postalo znosno.

Tragedija Kerženceva je Andrejevu potrdila misel: Življenje je strašno, ker ni Boga. S to svojo trditvijo pa je napravil pisatelj nekak skok. Kajti ne Sergjej Petrovič ne Keržencev nista do gnala, da Boga ni, temveč sta enostavno živelata brez njega in sta poginila, kajti tako življenje je strašno. V prihodnjem svojem velikem delu «Življenje Vasilija Fivejskega» (1903) pa Andrejev svojo trditev okrene in pravi: Boga ni, kajti življenje je strašno. — To se pravi, Andrejev je občutil potrebo utemeljiti svoje zanikanje Boga in s tem utrditi in podčrtati vse ono, kar je izpovedal prej.

«Vse življenje Vasilija Fivejskega je ugnetalta sirova in zagonetna usoda,» začenja Andrejev svojo povest o popu Fivejskem. Po sedmih letih srečnega rodbinskega življenja utone popu edini sin. Œena začne piti iz obupa in v pijanosti izsili popu spočetje drugega sina, — ki se rodi kot idijot. Od tega trenutka postane življenje popove rodbine neznosno. Œena, ki je v nosečnosti jenjala piti, pijančuje iznova, v pijanosti jo mučijo prikazni v podobi polotroka-polzveri — sina idijota. Pop mirno in vdano prenaša svojo nesrečo in poniŕanja, toda teŕa življenja neopazno gloda njegovo vero in vzbuja v njem silno in veliko misel «o Bogu in ljudeh in o tajinstveni usodi človeškega življenja». Ves čas «je bil oče Vasilij sredi ljudi, njihovih poslov

in pogovorov tako očitvidno oddeljen, tako nerazumljivo tuj vsemu, kakor da bi sploh ne bil človek... Delal je vse, kar delajo drugi ljudje, se pogovarjal, delal, pil in jedel, toda včasih se je zdelo, da samo oponaša delovanje živih ljudi, sam pa živi v nečem drugem, kamor ni dostopa nikomur. In kdorkoli ga je videl, vsakdo se je vpraševal: o čem premišljuje ta človek? tako jasno je bila zarisana globoka misel v vseh njegovih kretnjah». Sam pop niti ne sluti, kako mu je omajana vera v Boga, toda žena mu zakriči nekoč v pijanosti: «Jaz pa vem, o čem premišljuješ. Ti... ti... ne veruješ v Boga.» Pop se komaj prestraši teh besed, toda njih resničnost kmalu postane jasna tudi njemu samemu. Pri izpovedovanju faranov se popu nenadoma odpro oči. Njegovi lastni nesreči se pridruži spoznanje, ne samo spoznanje, temveč silno doživetje nesreče drugih ljudi, in videl je, «da žive na svetu razen njega še drugi ljudje, bitja, ki so podobna njemu, in ta bitja žive svoje življenje, imajo svoje gorje, svojo usodo». V popu se izvrši velika izpremema. «Doslej je bilo tako: bila je majčkena zemlja in na nji je živel en sam, ogromen oče Vasilij s svojim ogromnim gorjem in ogromnimi dvomi, — drugih ljudi pa kakor da sploh ni bilo. Sedaj pa je zemlja zrasla, postala neobsežna in po vsi zemlji so se naselili ljudje, ki so podobni očetu Vasiliju. Bilo jih je na množice in vsak izmed njih je živel po svoje, trpel po svoje, se nadejal po svoje in dvomil po svoje...» Vsak izmed teh ljudi je nosil svoje ogromno gorje in za vse ga je moral nositi služabnik božji, pop Fivejski. Njegovo gorje se je potisočevalo z vsakim dnevom. V onemoglosti, ki jo je občutil «vsegamogočnega Boga brezsilni služabnik», omaga njegova vera pod bremenom gorja in namesto vdanosti se pojavi nevera, polagoma pa upornost in sovraštvo — ter zanikanje Boga.

Tako je dospel oče Vasilij do istega mesta kot prejšnji romarji, do «zizajočega, brezdanjega prepada in večnega molčanja» — ali pa kot je Andrejev prej imenoval večnost brez Boga: do «teme in praznine vekov in neskončnosti». In kakor da ni že Sergjej Petrovič razkril čehovske tolažbe, tako se je oklene sedaj oče Vasilij v prvem trenutku, ko izgubi vero. Samo da pop pri tej tolažbi pozabi na vse ljudi izven svoje družbe in da pozabi na tisto gorje, ki ga je bil prej nosil. Toda on je hodil pot v nasprotni smeri kot Sergjej Petrovič, zato ga taka tolažba ne poteši in mogoče se pop niti trenutek ne moti v njeni ceni. «Lepo je na zemlji,» pravi nekoč v tistem času, zraven pa se je «smejal s svojim zagonetnim in temnim smehom, kakor da se posmehuje samemu sebi ali pa nekemu drugemu.» In res pokaže

najbližji preobrat v njegovi notranjosti, kako trenutno je bilo to razpoloženje. Kmalu nato ga doleti največji udarec v življenju: zgori mu hiša in na pogorišču se smrtno ponesreči žena. Ta največji udarec usode ga privede k Bogu nazaj. Oče Vasilij doživi globoko prosvetljenje in spozna svojo zablodo: «Mislil je, da je bila tam, kjer je videl kaos in zlobno brezsmiselnost, z mogočno roko zarisana večna in ravna pot... Vse njegovo življenje je Bog izpremenil v puščavo le zato, da ne bi blodil po starih izvoženih cestah, po krivih in varljivih potih, koder blodijo ljudje, temveč da bi v brezbriznem in svobodnem njegovem prostoru iskal nove in smeje poti... Izbran je.» In komaj je zagorela v njem zopet vera v Boga, takoj se prebudi v njem tudi ogromna teža vsečloveškega gorja, ki je v času nejeverne odšla od njega. In on, izbranec, prej «brezsilni služabnik vsegamogočnega Boga», mora najti srečo in tolažbo ne samo za svoje gorje, temveč tudi za neskončno trpljenje vsega sveta. Neskončno trpljenje pa more odtehtati samo neskončna milost, in ta milost bo v njem, očetu Vasiliju, božjem služabniku, izvršila čudež za odrešenje vsega sveta. Z vso silo svoje notranjosti se oklene popote grozne misli. Vera v njem je neomajna, treba je le še poslednje priprave, v postu in molitvi, za delo velikega dne. In ko pride čas, pride tudi vera, ki bi lahko prestavljala gore, — toda čudeža ni; torej tudi Boga ni, ni je tolažbe ogromnemu trpljenju veselnega človeštva, ni ga smisla življenju in ne veliki, toda brezsilni ljubezni do bližnjega, — je samo obup, groza, in okrog vsega in za vsem «tema in praznina vekov in neskončnosti».

Keržencev in Vasilij Fivejski sta Andrejevu dokazala in potrdila spoznanje in resnico Sergjeja Petroviča. Kar je manjkalo temu ubogemu, imata ta dva. Keržencev božanstveno, silno misel, oče Vasilij vero in neizmerno ljubezen do bližnjega. In vendar tira oba njihovo bogastvo prav tako v smrt, kakor Sergjeja Petroviča njegovo uboštvo. Zakaj življenje je za vse, silne ali slabe, enako sirovo, ostudno in brezsmiselno in kdor je neustraheno iskal in našel resnico, mora poginiti, ali pa vsepovsod in v vsem videti samo grozo nesmiselnosti življenja.

V gnusobo razdejanja tega črnega sveta posveti v «Življenju Vasilija Fivejskega» luč, ki jo je že prej, še čisto slabo, ugledal Sergjej Petrovič, v svoji nejašni veri v svobodni in nesmrtni človeški «jaz». Ta pojav se v očetu Vasiliju ponovi z novo, nepričakovano silo.

Toda to doživetje, ki ga Andrejev opisuje v Fivejskem, je samo napoved pravega prosvetljenja, kajti v prihodnjem trenutku

ugasne in za njim zavlada stara tema. Andrejev ga v delih, ki slede v prihodnjih štirih letih, ne omenja več, kajti doba, ki sledi, tako silno zahteva vse sile zase, je tako važna za zemeljsko življenje, da potegne vse za seboj, in Andrejev se dolgo, dolgo ne more približati samemu sebi.

Za splošno razpoloženje Andrejeva v delih te dobe bojev in strastnega, toda neizpolnjenega hotenja, obdržati v sebi in objeti ono neznano svoje lastno bistvo, so značilne besede, ki jih Fijevskemu govori žena: «... Strašno tesno mi je. In vsega me je groza. Nekaj se godi, toda kako, tega pa prav nič ne razumem.» To je osnovni ton vseh njegovih — dejal bi — nepremičnih del, ki poleg vodečih ali išočih vedno in pri vsakem pisatelju nastajajo v trenutkih zatišja in novega koncentriranja. Taki deli sta predvsem obe «pornografski» povesti «Brezno» in «V megli» (1902), ki sta v Rusiji vzbudili veliko trušča in debat. Med drugimi je z neveščo roko posegla v razpravljanje o njih tudi grofica Tolsta in je Andrejeva obsodila kot pornografa — seveda popolnoma neupravičeno. Skoroda proti volji avtorja mora poginiti vse, kar je lepega, čistega, in obveljati mora samo groza, neizprosno in kruto. Zgodba tihe, vroče in čiste ljubezni med Njemoveckim in Zinočko, s svojim pošastnim koncem najbolj boli Andrejeva samega. Umreti mora ono čisto čustvo, ki ga celo pri Njemoveckem opisuje s tako ljubeznijo (pri prehodu preko jarka), kajti «slepa sila», ki vodi življenje, zatre vse človeško, svobodno in lepo. In ne strast, ne slabost, temveč sirova in besna usoda tira Njemoveckega «onostran človeškega, razumljivega in preprostega življenja» in ga pahne v brezno.

Ista sila leži nad Pavlom iz povesti «V megli». In samo na ta način lahko človek razume ta pošastni vrtinec, ki vleče Pavla na dno. Človek, ki je mogel prečustvovati in preživeti ono «temno julijsko noč», pogine tako žalostne in grozne smrti. In neprestano se ti zdi, da se vrši tragedija proti volji Andrejeva, da se ji Andrejev upira, da se brani in zoperstavlja, toda vedno podlega in ponavlja: «Strašno tesno mi je. In vsega me je groza. Nekaj se godi, toda kako, tega prav nič ne razumem.» Sredi teme, ki ga obdaja, Andrejev strastno koprni po nečem svetlem in jasnem, ustvarja jarke utrinke lepote, ki kmalu ugašajo, in se vdaja tlaku mogočne sile teme in groze. In kakor je velika njegova sila pri ustvarjanju svetlih momentov, tako je naravnost nedosegljiv v risanju groze in strahotnih dogodkov. In čim bolj temne so barve, tem lažje jih obvlada, tem silnejše se kreše njegova misel.

Najbolj značilna za to potezo v njegovi umetnosti je povest «Tat» (1904) s svojimi prehodi od tatove osamljenosti do popolne odtujitve od sveta, v začetek strahu in njegovo naraščanje v blazno, čisto živalsko grozo in — smrt. Tudi «Strahovi» (1904) spadajo v to vrsto. Povest se vrši v blaznici, poteka mirno in normalno in šele, ko si popolnoma izgubil čut za mejo med zdravjem in blaznostjo, opaziš, da te nosi isti vrtinec, ki je požiral vse one prejšnje siromake in nesrečnike.

Do četrtega leta je Andrejev zavzel in si utrdil s svojim delom mesto, ki ga je podedoval po Čehovu. Jedro tega njegovega dela tvori vrsta vodečih in išočih proizvodov: «Veliki šlem», «Povest o Sergjeju Petroviču», «Misel» in «Življenje Vasilija Fivejskega», kajti ta vrsta ne nosi samo osebnega pisateljevega razvoja, temveč je obenem s tem tudi tista glavna struga vse ruske literature, ki jo je naznačil že Čehov. «Bil je čas,» piše o tem času enostranski Aleksandrovič popolnoma pravično, «ko nam je bila vsaka vrsta Leonida Andrejeva kakor razodetje.» In vendar je med prvenstvom Čehova in prvenstvom Andrejeva dokaj razlike. Čehov je bil tip svojega časa in se je razlikoval od ruske inteligentne mase le v izkristaliziranosti vsega tistega, kar je inteligenca v neizdelanih oblikah nosila v sebi. Zato jo tako dobro pozna in ji lahko tako globoko govori iz duše. Andrejev pa je samsvoj. On more biti svoji inteligenci le propovednik, kajti njegova osebnost ni tipična za dejansko stanje inteligence. Lahko ji kaže pot, toda le toliko časa, dokler se inteligenca zanima za njegova vprašanja in dokler soglaša z njegovimi odgovori. Čehov je, Andrejev se išče; zato je Čehov objektivni in popolnoma izgine za svojim umotvorom; Andrejev pa je subjektiven in njegovo iskanje govori iz vsakega njegovega dela. Subjektivnost Andrejeva je prišla v poznejši dobi do popolne veljave. Hodil je pozneje svoja pota, kot jih je hodil poprej, svoja pota pa je šla tudi ruska inteligenca, zato je končno moral nastati, in je tudi nastal, razpor med njo in pisateljem.

Koncem svoje prve razvojne dobe je Andrejev tik pred poslednjim korakom, ki ga literatura mora napraviti prej ali slej. Dognal je, da Boga ni, občutil je grozo in nesmiselnost življenja, in preden izgovori poslednjo konsekvenco svojega nazora — izbruhne vojna, za vojno revolucija, življenje sveta je za trenutek prevpilo življenje človeka, in Andrejev obstane, dogodi se pa v njem vendarle važen proces. Doslej je mislil, iskal in se mučil vedno le zase; zanj eksistira «majčkena zemlja in na nji ogromni Andrejev s svojim ogromnim gorjem in ogromnimi dvomi...»

Njegovi lastni doživljaji v japonski vojni in revolucija petega leta ga pa dvigneta na nov, širši nivo, v življenje in iskanje za vse in z vsemi. V tej novi ravnini prehodi Andrejev prejšnjo svojo pot v drugič, toda prehodi jo do konca, do poslednjega zanikanja, ki je bilo v ravnini osebnosti — nemogoče.

III.

Kdor opazuje razvoj ruskega duševnega življenja, mora videti, kako naraščata duhovni nemir in notranja tegoba vse do važnih let 1904. in 1905. Japonska vojna in revolucija petega leta trenutno sicer zmanjšata napetost, toda takoj po udušeni revoluciji se prično sile nabirati iznova. In od tedaj se polagoma stopnjuje napetost do poslednjega, odločilnega trenutka. Vzporodno s tem pretvarjanjem energij v ruskem življenju teče tok literature, v prvi vrsti zopet delo Andrejeva. Tik pred temi težkimi časi je doživela grozna resnica novo zmago nad vero Vasilija Fivejskega, in razpoloženje, s katerim vstopi pisatelj v neveselo vojno in revolucijsko dobo, je popolnoma življenju odgovarjajoče. Med ubranostjo Fivejskega in ubranostjo, ki jo srečamo v «Rdečem smehu» (1904), ni bistvene razlike, samo da je groza v «Rdečem smehu» nepopisno zgoščena in učinkujoča, ker je vlita v najbolj prikladno snov. V splošnem pa je vojna Andrejevu isto kot njegovemu narodu — prehod in prilika za revolucijo.

Revolucija je od Turgenjeva in Dostojevskega nadalje pogosta tema ruske literature. Pri Čehovu se ponavlja vedno in vedno že s popolnoma izdelanim programom. Najbolj točna opredelitev čehovske revolucije se mi zde besede, ki jih govori njegov slikar v povesti: «Hiša z mezaninom».

«Po mojem mnenju,» pravi slikar, «medicinske postojanke, šole, biblioteke, apoteke v sedanjih razmerah samo pospešujejo zaslužjenje. Narod je zvezan z veliko verigo in vi (ustanavljalci apotek in bibliotek po deželi) teh verig ne trgate, temveč le pribavljate k nji nove sklepe... Vsa groza njihovega (narodnega) položaja je v tem, da nimajo nikdar časa pomisliti o duši, da nimajo nikdar časa spomniti se svoje podobe in bogupodobnosti. Glad, mraz, živalski strah, grmada truda so jim kakor sneženi zameti zgradili vsa pota k duševnemu življenju, to je uprav k onemu, kar loči človeka od živali in kar tvori sploh edino vrednost, zaradi katere je vredno živeti... Ljudi je treba osvoboditi težkega telesnega truda. Treba jim je olajšati jarem, dati jim od diha, da ne bodo prebili vsega svojega življenja pri pečeh, koritih

in na polju, ampak da bodo imeli tudi čas pomisliti o duši, o Bogu, da bodo mogli tudi širje udejstvovati svoje duševne sposobnosti...» Kajti «vsak človek je poklican k neprekinjenemu duševnemu delu — k neprekinjenemu iskanju resnice in smisla življenja». To mora ljudem omogočiti revolucija. Dokler bo pa to nemogoče, je vse drugo brezsmiselno, lažnivo, pesek v oči — ali pa slepo. Prav tako tudi kultura. «Če so vede in umetnosti res prave, streme ne k začasnim, ne k delnim ciljem, temveč k večnemu in splošnemu, — resnico iščejo in življenski smisel, Boga, dušo iščejo, kadar pa jih prikrajajo k trenutnim potrebam in zahtevam, k apotekam in bibliotekam, tedaj samo obtežujejo, zaustavljajo življenje. Mnogo imamo medikov, farmacevtov, juristov, to se pravi, dosti izobraženih ljudi, toda popolnoma nam manjka biologov, matematikov, filozofov, poetov. Ves um, vsa duševna energija, se trati v zadostitev začasnih, prehodnih potreb... Pri učenjakih in umetnikih kipi delo, po njihovi milosti rastejo življenske udobnosti z vsakim dnem, potrebe telesa se množe, do resnice je pa še daleč in človek je najpožrešnejša in najnečistejša žival kakor prej, in vse se približuje temu, da bo človeštvo v svoji večini degeneriralo in za vedno izgubilo svojo življensko sposobnost. Pri takih razmerah je življenje umetnika brez smisla, in čim bolj nadarjen je, tem bolj čudna in nerazumljiva je njegova vloga; kajti če se dobro premisli, je videti, ko da dela za zabavo požrešne in nečiste živali, saj vendar s svojim delom podpira obstoječi red.»

Globlji smisel teh besed je zatrdjevanje, afirmacija enega cilja za vse človeško, kamor vodijo tri velike poti: religija ali metafizika, znanost in umetnost ter revolucija ali politika. V čehovskem svetu seveda odpade vse drugo razen znanosti in revolucije, ki je le posebna oblika politične evolucije, ali pa je Čehov kot filozof prisiljen umakniti svoj pozitivizem. Tako je Čehov pravilno opredelil revolucijo, dasi je ni mogel spraviti popolnoma v sklad s svojim nazorom.

Pri Andrejevu se problem revolucije ne pojavi prvič v «Rdečem smehu». Že leta 1900. izpregovori o nji v povesti «V temno daljo» kakor da govori o popolnoma razjasnjenem pojavu. V «Marseljezi» (1903.) zasledi Andrejev med revolucijo in «človeško dušo» neko globljo odvisnost, ki jo je poudarjal tudi Čehov; toda njegov nazor o revoluciji še ni zgrajen. V prihodnjem letu odide Andrejev na vojsko in to, kar doživi in vidi tam, mu izsili vero v neizogibnost reakcije, divje, blazne reakcije na blazno vojno. Ves «Rdeči smeh» je pretresljiv protest, ne

več samo proti vojni in ruski avtokraciji, temveč proti vsemu svetu, ki more dopustiti take grozote, proti vsemu in vsem, proti morali, ki se je izpačila v lažimoralo, proti kulturi, ki se brezsilna in topo samozadovoljna šopiri na svojem privilegiranem mestu, gleda silnim skozi prste, in blagohotno poučuje slabe. Protest in grožnja je «Rdeči smeh», njegovo vidišče pa tvori izpoved polblaznega doktorja. «Sedaj šele zgubivam pamet,» pravi doktor, «in zato sedim in se pogovarjam z vami; kadar me pa razum končno popolnoma zapusti, bom šel na polje, zavpil bom, zbral okrog sebe te junake, te viteze brez strahu (blazne) in bom napovedal vojsko vsemu svetu. V veseli tolpi bomo z muziko in pesmimi vstopali v mesta in vasi, in na naši poti bo vse rdeče, vse se bo krožilo in plesalo bo kakor ogenj. Kdor ne bo poginil, se bo pridružil nam in naša hrabra armada bo rasla kakor plaz in bo očistila ves svet. Kdo je dejal, da ne smemo ubijati, žgati in ropati? ... Ubijali bomo in ropali in žgali. Vesela brezskrbna tolpa junakov — vse porušimo: njihove zgradbe, njihove univerze in muzeje; veseli fantje, polni ognjenega smeha — na razvalinah zaplešemo. Za našo domovino razglasim blaznico; za naše sovražnike in norce vse, ki še niso znoreli; in kadar zavladam velik, nepremagljiv, radosten, nad svetom kot edini njegov vladika in gospod — kakšen vesel smeh bo zadonel po vsemirju.»

Ta krik blaznega doktorja je napisal Andrejev na predvečer prve ruske revolucije. Dasi prihaja iz ust človeka, ki je zblaznel sredi grozot vojne, vendar nosi v sebi mogoče jedro — napoved in grožnjo — onega procesa v ruski duši, ki ga je v prihodnjem letu označil Merežkovskij z besedami: «... tu se vrši nekaj strašno nevarnega... Pri nas je vse v ognju... Ruska revolucija ne prizanese ničemur...» (Car in revolucija.)

V prihodnjem njegovem delu pa že začne nastopati revolucija kot najvažnejši problem. V globini pojma revolucije je skrit pojem «dobro», zaeno z njim pa tudi «zlo»; problem revolucije postane Andrejevu etičen problem; kot tak pa zahteva tudi skladne metafizike. Nova pot torej, ki si jo je izbral Andrejev, vodi preko revolucije — etike v metafiziko. V početku si pisatelj ni svest te smeri in poizkuša spraviti nov element v sklad s starim svojim nazorom. Vsi poizkusi so brezuspešni in šele to dejstvo opozori Andrejeva na pravo pot. Vendar je že v teh poizkusih jedro one važne sinteze, o kateri piše Merežkovskij: «Andrejev ima pa še nekaj večjega, nekaj, česar še ni bilo v ruski inteligenci: stik med družabnostjo in religijo.»

V «Gubernatorju» (1905.) poizkuša Andrejev vgraditi v svoj stari fatalistični nazor nekaj etičen sistem, katerega daljnja posledica bi bila tudi revolucija. Prejšnja njegova «usoda» dobi novo ime: «Zakon — Maščevalec». Vse se vrši po zakonih. In ona bistvena zakonitost vseh pojavov, vršечih se v nas in izven nas, ki je opazovana in izražena v zakonu o akciji in reakciji, je Andrejevu princip Pravičnosti, ki se v «Gubernatorju» imenuje «Zakon — Maščevalec». Vsebina povesti je silno enostavna. Gubernator ukaže streljati na lačno množico in ubije sedem in štirideset ljudi. Zato pa neznan terorist ubije njega. To je vse. Toda Andrejev natančno opisuje proces, ki se vrši v duši gubernatorja in ki ga izsili «Zakon», da pripelje generala teroristu v roke. In kot je povest genijalno komponirana in izvršena, tako je obratno, preprosta in — kot pravi Merežkovskij — naivna pisateljeva filozofija. Poizkus, da bi zavzela revolucija v njegovem prejšnjem nazoru svoje mesto, se izjalovi. S čustvom doznava Andrejev v revoluciji velik in silen etičen moment, ki pa ostane razumu nedostopen in tuj. Kajti jasno je, da v fatalističnem sistemu etika nima svojega prostora, čeprav je ves sistem zaostren v prazno ime: «Zakon — Maščevalec». Najjasnejše se pokaže ta neskladnost med razumom in čustvom uprav tam, kjer je etičen moment najvažnejši. Kadar Andrejev posluša čustvo, govori: «... po svojem naziranju sem zoper smrtno kazen, zoper politične umore in sploh zoper kakršnokoli ubijanje... Iz slabega ne more nastati nekaj dobrega... Revolucijo priznavam samo kot propagando idej v smislu krščanskih mučenčev.» Njegov sistem, oziroma razum, pa pripoveduje o Zakonu, ki «ga smrt poplača s smrtjo», ki zahteva «kri za kri» — smrtno kazen torej. Ta njegov Zakon more poznati kot greh v vsakem slučaju samo prvi umor, ali pa je ravno v njem samem utemeljena vsa neskončna veriga umorov in zločinov. In če kljub temu Andrejev pravi: «... po svojem naziranju sem zoper kakršnokoli ubijanje», mora poleg in izven «Zakona — Maščevalca» priznati še nekaj drugega svobodnega in neodvisnega.

In kako ostro, dasi nezavedno, je to priznavanje v njem, pokaže dejstvo, da istega leta v opisu francoske revolucije — «Tako je bilo» — obsodi sodobno revolucijo precej očitvidno zaradi etičnega momenta, kajti on sam je «zoper kakršnokoli ubijanje». To pa se ravno pravi: zaradi onega nečesa svobodnega in neodvisnega od «Zakona — Maščevalca». (Dalje prih.)

Zvonimir Kosem:

Vihar.

od visokim bregom, med ostrimi skalami, je hitela kakor ranjena srna, z očmi okrvavelimi in blodečimi — — Tam zgoraj je hreščala harmonika, veselo, razposajeno — tu spodaj je šumelo morje kakor velik odprt grob — — Življenje! — Vso noč in ves dan so plesali in vriskali mornarji, vino je teklo z miz, skozi okna so zvonile pesmi. Po cesti pred belo gostilnico, v senci kostanjev, pa so se izprehajala dekleta — sama žareča, od pesmi, vina in ljubezni kipeča mladost.

Življenje!

Tam zgoraj pesmi in smeh — tu spodaj v grob vabeči valovi — —

V daljavi — pod zahajajočim solncem — so se premikale jadrnice s širokimi, razpetimi jadri in vzžarevale v zlati svetlobi.

Daljnji, odmikajoči se zlati krogi, nad njimi razprostrte albatrosove peroti — —

Življenje daljnje, na razprostrtih perotih bežeče — —

«Stipe!»

Zakričala je in se zgrudila na pečevje.

Ubil jo je — njeno srce, njeno mladost — in še so izgovarjala njena usta njegovo sladko ime:

«Stipe!»

S šklepetajočimi zobmi je vsekala v skalo in roka je trgala s telesa obleko in metala od sebe kos za kosom, da jih je raznašal veter na vse strani. Do belih prsi so se zagreblji prsti in se zajedli s konci nohtov v meso — do srca niso segli, da bi ga izpulili, ga razsekali in ga kakor obleko kos za kosom pometali od sebe.

Morje je bučalo.

Drug za drugim so butali ob pečevje valovi in brizgali preko mrtvih skal. Preko groba — preko ubitega srca, preko ubite ljubezni — je pljuskala voda. Srce si je želelo utehe — ni je našlo. Še na dnu groba ga je videla, v vrvenju mornarjev vriskajočega, kako se odmika od nje njegov pogled, njegova duša. Kakor v tujko so strmele njegove oči, nekoč prijazne samo njej. Njegova roka — tista roka, ki je nekoč objemala samo njo — pa se je ljubeznivo oklepala pasú druge. Ob oknu je slonela, med ovenelimi rožami, obraz v dlaneh; onadva sta sedela zunaj pod kostanji, prsi na prsih, ustnice na ustnicah. Še je slišala harmoniko; onima dvema zunaj je prepevala življenje, njej ob oknu smrt — —

«Darinka!»

Z brega se je utrgal proti skalam navzdol glas, prestrašen, proseč.

Planila je pokoncu in vihrala dalje. Zaman je klicala za njo prijateljica.

Visoko je pljusnilo pred njo morje in se odprlo kakor na stežaj — —

Obstala je za hip, kakor pred zevajočim žrelom. Proti njej so sikali valovi — kače z usločenimi glavami, z drgetajočimi, na smrten pik pripravljenimi želi. Že se je ovijala njenih bosih nog voda... voda deroča in hrumeča po opolzkih skalah. In mlado telo je omahnilo... Pa že je drvela naprej — z iztegnjenimi, v daljo grabečimi rokami — —

Sredi vrisanja je utihnila harmonika — iz gostilne pa so se razlili po bregu navzdol ljudje in še videli, kako se je zapenilo proti nebu morje, kako se je iz valov nasmehnil bel obraz in je bela roka zadnjikrat zamahnila v slovo krvavi večerni zarji — življenju daljnjemu, tujemu, na krvavih perotih bežečemu.

Ferdo Kozak:

Pred vrati . . .

Pred vrati srebam med tvojega glasu. V topli radosti drhtim, kadar kane skozi okna luč na moje bele, tebi cvetoče roke.

Pred vrati ostajam in miže razpredam v duši sen, ko klonem v sladko slast ljubezni tvoje, da zgorim, da cela se v nji, kakor voda v jutru, izživim.

Kar te poznam, prihajam vsako noč. A zjutraj skrivam obraz v dlaneh in plačem.

Na polja se umaknem, kjer zore klasovi; z družicami nabiram cvetje, posedam s starci v senci tihih gajev, kakor roža, loveča v svoj kelih vino dišav. Ko pa razprede mrak se med vejevjem, se nemirna gubim v rastoče temine. O, da bi potrkal v ta hip cvetočih rok na dušo tvoj glas!

Nikar! Ne kliči, dragi! Ti sam si moja pot.

Ko oslepi oko v žarenju razodetja in bo povesod tema, brez polj in brez vrtov,

ko se v gladinah vod uziblje cvet najvišjih zvezd — takrat, o dragi — prestopim tvoj prag.

Književna poročila.

E. Gangl: Sfinga. Drama v štirih delih. Ljubljana, 1922. Natisnila in založila Učiteljska tiskarna. Cena vezani knjigi 13.— Din.

Če bi režiser vse nastopajoče osebe posadil za mizo sredi odra in bi sprožil te čudne deklamacije in ta nenaravna modrovanja, bi gledalec imel od drame vse, kar mu more dati. In dati mu more samo besede; besede, nobenega pravega dejanja, kamoli dramatičnega dejanja.

Niti ena oseba ne živi, ni verjetna; vse so zgolj — papir. Papir, slab papir je tudi Poljakov samogovor o rajnki materi; ta samogovor z očitki res precej čudni ženi Katki je nenaraven in prisiljen, oduren in nemogoč. Hudo je, da takle samogovor — samogovore moderna dramatika odklanja — hoče pojasniti duševno razmerje med možem in ženo. Zdi se mi pa, da je avtor bolj kot to hotel pritisniti na solzne žleze gledalca, prav za prav: poslušalca, kakor je to takisto storil «V dolini solz», zbirki treh enodejank.

Ampak prava drama je slika dejanskega življenja. V njej ne sme biti umetničenja in besednega igranja; pokazati marveč mora resnično ali vsaj verjetno, dozdevno življenje. Drama ni lirika, ni filozofija, najmanj pa ni karikatura filozofije!

«Sfinga» ni igralna; a če bi jo igrali, bi se šele pokazalo, da nikakor ni za oder. Tudi najspretnější režiser bi ji le iztežka dal vsaj nekaj živega gibanja in vsaj nekaj dramatičnih odtenkov. Napetosti, ki manjka popolnoma, ji seveda ne bi mogel vlti.

«Sfinga» kot odrska drama torej ocene ne prenese; kot o knjigi z neko gotovo tedenco se dá o nji govoriti.

Med branjem sem spočetka mislil na Gončarovega «Obloмова», a spomin me je vlekł še nekamo. Končno pa mi je na str. 114. avtor sam pokazal svoj vir. To je Tomaž Carlyle, znani škotski učenjak (1795—1880), čigar misli in nauke o delu in o uspehu dela je l. 1916. izvlečkoma izdala znana založba v Lipskem «Die blauen Bücher» pod naslovom «Arbeiten und nicht verzweifeln».

Pa to ni nič hudega. Nekatere misli so prav lepe in modre. Škoda je le, da so njih nosilci čisto nemogoče osebe. Kako strašno je, da daje — preprosta postrežnica, vdova ponesrečenega zidarja, lekcije iz nekakega življenskega modroslovja gimnazijskemu suplentu, filozofu vseučiliščniku in vsem drugim. Čudovita ženska govori v sentencah kakor kak star profesor. Učene modrosti kar poka sicer tudi Katka, suplentova žena; modruje še Anka, njegova sestra, in modruje igralka Lina, ki so vse menda ravno toliko «zobražene», da se znajo gosposko oblačiti. Ampak poseka jih nenavadna postrežnica. V njen modroslovni seminar hodijo vsi od suplenta do igralka Line. Zato morda ni čudno, da ta hišna modrica občuje z vsemi tako nekako po domače, kot enaka z enakimi! Zakaj njena duševnost je tako globoka, da ji celo v prostem govoru (zopeč samogovoru) o življenju kar vró nekakšni stih, ki jih «pol govori — pol poje» (str. 47)! Kaj se ji mara!

Vsi ti ženski modrijani so se mi smilili. Zakaj tako napeto modrujoča ženska je kakor politikujoča — baba: ob ves čar ženskosti je! In zoprna je, zoprna, ker je nenaravna in prisiljena!

Zato je v tej knjigi tudi dikcija nenaravna in prisiljena, priskutna in dostikrat celo neslovenska. —

Imamo lepo gledališče, a svojega dramatičnega slovstva nimamo še dosti. Vsakega novega dramatičnega dela bi se morali veseliti. Ali s «Sfingo» si res ne bomo nič pomagali. Škoda!

Ivan Zorec.

Novi prevodi iz Shakespearja.*

Bližamo se časom, ko široke plasti naših državljanov ne bodo obvladovale v popolni meri drugega jezika, razen domačih narečij; le-ta bodo morala služiti v veliko večjem obsegu kot doslej pri posredovanju tujih literatur. Na žalost pa še s svojo osamosvojitvijo v tej točki nismo dospeli predaleč. Kjer bi morale stati lepe, dovršene edicije tujih klasikov, zijajo širom jugoslovanske književnosti praznine, in občinstvo nima kaj vzeti v roke. Res, da prihajajo dnevno novi prevodi — plevel in žito — brez izbire. Hvalevredno je torej, da so osredotočili naši literarni zavodi in od njih zaposleni prevajalci svoj trud okrog nekaterih najvažnejših nalog. Tako smo, recimo, dolžni svojemu ugledu v evropski javnosti, omisliti si popolnega Shakespearja v prevodu; večja monografija o pesniku bi bil dostojen zaključek takega dela. Pri Slovencih leži delo prevajanja na Župančičevih ramah, pri Hrvatih se je pridružil neutrudnemu Bogdanoviću sedaj Senoa; njuni prevodi izhajajo pod okriljem Matice Hrvatske; pri nas se delita dve novejši podjetji v nalogo: Tiskovna zadruga in Nova založba. Sedaj, ko leže sadovi tega sistematskega prizadevanja že deloma pred nami, je primerno, da mu posvetimo nekaj vrstic. Mogoče se nam tako odkrije, kaj lahko dosežemo, kam dospemo ob dosedanem načinu dela.

Začnem s pripazko, da se bore naši prelagatelji tako rekoč golih prsi s Shakespearjem. Imena vrednih anglističnih pripomočkov je doslej v naših krajih bore malo; o vzrokih tega pomanjkanja ni treba razpravljati. Treba le, da ta nedostatek čim brže odpravimo, da ne zraste med nami in drugim svetom kitajski zid. Od pesnika prelagatelja sicer nikdo ne zahteva globlje filološke naobrazbe, a imeti mora vpogled v vprašanja shakespeareške tekstne kritike, da ne bo uporabil za svoj prevod prve izdaje, ki mu pride v roke, da se tudi more spoznati med inačicami in konjekturami. Tudi v shakespeareški tekstni kritiki je mogoč napredek; novejša šola je pomedla z različnimi izboljševalnimi predlogi, ki jih je iznesla «preanglistična doba» (A. Schröer, *Neuere und neueste Shakespeares Ausgaben und die Kritik des Textes*. GRM I, 119). Bogdanoviću je služila n. pr. pri prevodu *Otela* (leta 1919.) Dicejeva recenzija (l. 1857—1866.); A. Schröerjev paralelni ponatis *Otela*, obsegajoč besedilo 1. kvartne in 1. folijske izdaje z varijantami 2. folijske, mu je očitno ostal nepoznan (Heidelberg, Winter 1909). Ni treba omeniti, da je tudi Delius 1854—1861 et pass. že zastarel. Kot slovarski pripomoček je služil pri nas in pri Hrvatih samo A. Schmidt, *Shakespearelexikon* in ne tudi Onionsov *The Oxford Shakespeare Glossary* (Clarendon Press 1911). Poslej se bo moral rabiti še tudi Shakespearjev slovar, ki ga je izdelal L. Kellner, znameniti literarni zgodovinar (Tauchnitz, Leipzig

* 1. **Julije Cezar**. Tragedija u pet činova. Preveo dr. Milan Bogdanović. Zagreb 1920. Izvanredno izdanje Matice Hrvatske. 148 str.

2. **Julij Cezar**. Žaloigra v petih dejanjih. Poslovenil Oton Župančič. Druga izpremenjena izdaja. Ljubljana 1922. Nova knjižnica 7. Založila in izdala Nova založba v Ljubljani.

3. **Kralj Henrik IV**. Prvi dio. Preveo Milan Senoa. Zagreb 1922. Izvanredno izdanje Matice Hrvatske. 84 str.

4. **Na tri kralja ili kako hoćete**. Komedija u pet činova. Preveo dr. Milan Bogdanović. Zagreb 1922. Izvanredno izdanje Matice Hrvatske. 125 str.

1922). Tudi brez splošnega slovarja na historični podlagi bo jedva izhajal kakšen prelagatelj; Muret-Sanders (naveden pri Bogdanoviću, Otelo, str. 34.) je po splošni sodbi filološkim idealom znatno oddaljen. Neskončen vir pouka je nedovršeni N. E. D. (A New English Dictionary by Murray, Bradley and Craigie). Neobhodno je nadalje potrebno, da so ti prevodi opremljeni z literarnimi uvodi in s tolmači, ki pojasnijo na kratek način stvarne težkoče. To zahtevo je treba uveljaviti napram onemu delu čitateljev, ki hočejo «zauživati pesnika čistega». Ti uvodi se lahko omeje na obravnavanje zgolj najbližjih literarnih vprašanj; estetska razprava se v teh shematskih črticah ne bi mogla razmahniti. Podatki, ki se tičejo literarnih vprašanj, bi morali zrcaliti sedanjo stopnjo znanja; to gre tem lažje, ker je število publikacij, ki pomenijo resničen napredek, neznatno. V uvodu k Juliju Cezarju govori Bogdanović o razmerju Shakespearja k Plutarhu, navodnemu viru: tukaj bi se moral dotakniti vprašanja, ki igra sedaj važno vlogo: da li je Plutarh posredni ali neposredni vir pesnikov. Čuje se vedno izraziteje mnenje, da je pesnik obdeloval starejše drame: prim. o tem: A. Boecker, A probably Italian source of Shakespeares Julius Caesar. 1918. Ta razprava bi bila lahko Bogdanoviću že znana. V najnovejšem delu te vrste I. M. Robertson, The Shakespeare Canon, London 1922. se pokazuje na starejše, поблиže nepoznane angleške komade. Nujno je svetovati nadalje, da se naslanjajo naši literarni kritiki predvsem na angleške publikacije. Čisto naravno je, da morejo samo domačini preiskovati preteklost z uspehom, ker so njenim virom najbližji. V najizvrstnejših delih inozemcev o Shakespearju (n. pr. pri Brandesu, ki ga navaja Bogdanović) se razpečavajo v strogo znanstvenih vprašanjih zgolj izsledki angleških avtorjev.*

Dočim bo izdajatelj v takih uvodnih skicah beležil izsledke svojega in tujega razmišljanja o literarnih zadevah, bo odložil obravnavanje estetskih in drugih vprašanj za druge priložnosti. Estetske sodbe vise v zraku, ako niso podprte z izčrpnim materialom, iz katerega izvirajo; za obširno nabiranje in obdelovanje vseh slučajev pa v danem primeru ni časa. Nebistveno z našega stališča je, kar so izrekli o Shakespearju drugi duhovi, n. pr. Tolstoj in Shaw: poleg dobrih opazk tudi mnogo šepastih! Obdelovanje literarnih vprašanj, ki se tičejo pesnika, pa prav za prav ni naloga prevajalčeva; ta je dovršil svojo nalogo, čim nam je priboril kak nov prevod. Da naša književna organizacija še ni popolna, se razodeva v tem, da sta izšli dve najnovejši publikaciji (slovenski Julij Cezar, hrvaški Kralj Henrik IV.) brez uvoda in tolmača. To je korak nazaj; na ta način ne pridemo ne do «kritičnih edicij», o katerih je govoril neki hrvaški list preuranjeno, niti do takih, ki bi se dale primerjati nemškimi šolskim tekstom. Preostaje torej, da si naši književni zavodi preskrbe literarne sotrudnike v zaželjeni kakovosti, ki bodo razbremenili prevajalce. Nič se ne dá improvizirati, kar zahteva resnega dela nekaj let.

A obrnimo se k prevodom samim. Ni treba omeniti, da je slovenskemu Juliju Cezarju prišlo v prid vse izkustvo dosedanjega prizadevanja. Prevodi so narejeni v tej drugi dobi, v kateri se bavi Župančič z njimi vedno po originalu, dočim zavzema Schlegel zgolj vlogo komentarja. Kjerkoli jih odprete, povsod vam dokazov pesniške jezikotvornosti:

* Znamenito delo te vrste je: A Life of William Shakespeare. By Sir Sidney Lee. Third edition of the revised version. John Murray 1922. Neko prejšnjo izdajo je prevedel na nemško R. Wulker, Leipzig 1901.

Oprosti mi, krvavi kos prsti,
da sem mehak in mil z mesarji temi.
Ostanek si najblažjega moža,
ki kdaj živel je v časa bujnem toku.
Gorje rokam, ki so to kri prelile.

(Cezar, III, 1.)

Prevajalca samega razvname neodoljiva sila strasti, ki pretresa tretje dejanje. Tako bo govorila naša tragična muza, upajmo, ako se naši pesniki ne bodo izogibali, kot doslej, dramatskim nalogam v globokem loku. Semtertja se nam zazdi, da je Župančič vendarle predvsem lirik, toliko mehkeji so slovenski stihii proti originalu. Nekaj prispeva k temu vtisu tudi sam habitus slovenske govorice. Prevajalec se pri nas ne more naslanjati na že oblikovani dramatski jezik, temveč ga šele ustvarja. Vzemite samo to: potrebno je, označiti govorico preprostega moža in vendar pri tem ne zabresti v neznosne germanizme. Priznati je treba, da se jim Župančič rajši ko ne izogne:

As proper men as ever trod upon neat's leather have gone upon my handi work (I, 1).

Tako fletni ljudje kakor so kedaj hodili po goveji koži, so hodili po delu svojih rok (str. 6.). Hrvaški prevajalec ima: najvidnejši ljudi, kar tudi ni ravno primerno. — Neki drug podmenčič, tolikanj omiljen kranjskim avtorjem, gotovo ker slutijo v njem ne vem kakšno prastarino, bo moral polagoma misliti na umik: klavrn, klageboere.

Ker je izza mlada tako nevljudno klavrn.

(Beneški trgovec, I, 2.)

Ne morem tolči klavrnih teh Kernov. (Macbeth, V, 7.)

V razmerju do originala je velika razlika med našim in hrvaškim prevajalcem. Bogdanović se oklepa izvirnika tesno, sledeč mu od verza do verza, od stavka do stavka; Župančič pa pograbi misel kot tako in jo pove po naše, kakor more in ve. Slovanski prevajalec Shakespearja mora pri svojem poslu obiti dve težkoči: ohraniti mora vsebino neokrnjeno, ne da bi razrušil pesniško obliko in strukturo kakor jo je ustvaril original. Župančič se drži srednje poti: žrtvujoč tu in tam kako posamičnost, ohrani prvotno obliko; Bogdanoviću se pri njegovi akribiji podvoji in potroji število verzov. Kdor bi mogel zadostiti obem zahtevam v enaki meri, bi iznašel kvadraturu kroga.

I blame you not for praising Caesar so;

But what compact mean you to have with us?

Will you be prick'd in number of our friends,

Or shall we on, and not depend on you. (Jul. Caes., III, 1.)

Ne karam Vas, da Cezarja slavite,

kako pa mislite nasproti nam?

Ste z nami? Ali naj prodiramo?

in ne zanašamo na Vas se nič. (Župančič, 64.)

Ne korim Vas,

Što Cezara toliko slavite,

Al kako s nama mislite se složit?

I hočete li, da vas brojimo

U prijatelje svoje, ili dalje

Da podemo ne osvrćuć se na Vas?

(Bogdanović, 90.)

Od fraze: will you be prick'd in number of our friends je ostal pri Župančiču samo neznamenit ostanek: ste z nami? Tukaj je tudi izraz: «ali naj prodiramo» preveč pregnanten za «shall we on», dasi ga ima tudi Schlegel. Dočim je ohranjeno v slovenskem prevodu prvotno število verzov (4), jih je v hrvaškem prevodu postalo $5\frac{1}{2}$; hrvaški Julij Cezar izgleda v celoti proti originalu znatno obilnejši. Nasprotno obledi v slovenskem prevodu, ki noče žrtvovati prvotne pesniške oblike, marsikatero mesto; prevajatelj je povrh prisiljen rabiti eliptične konstrukcije ne v prilog jasnosti:

If it be anght toward the general good,
Set honour in one eye and death in the other.
And I will look on both indifferently. (I, 1.)

Če je v prospah kaj blagru občemu:
pred eno oko čast, pred drugo smrt,
in gledal bom oboje ravnodušno. (Župančič, 12.)

— Ako je

Za opće dobo, postavite čast
U jedno oko, a u drugo strah
I ja ću hladno gledat vam u oba. (Bogdanović, 40.)

Fellow, come from the throng, look upon Caesar. (I, 1.)

Iz gneče, človek! Cezarju pred lice! (Župančič, 9.)

Izradi iz te hrpe, čovječe,
I Cezaru u lice pogledaj! (Bogdanović, 37.)

Tako je postavil Župančič s svojimi prevodi vzor, ob katerem bomo merili naše prevode glede njih točnosti in lepote. Važnost njegovega dela postane tedaj očitna, ko pronikne zanimanje za Shakespearja globlje v narod, ko se bo vdomačila med nami vsa sila novih od Župančiča oblikovanih izrazov. Naravno da prevod ne more biti to, kar original; z angleškega stališča bo nudil prevod seveda drugačen pogled kot z domačega. Tako vam razkrije daljnogled na luni razorane pokrajine tam, kjer vam pričara neoboroženo oko v bajno luč odete ploskve. Tragika prevajalčeva je, da posveti samozatajevalno svoje sile v proslavo tujega genija. (Konec prih.) J. Kelemina.

Češka antologija. I. Uredil dr. Ivan Lah. Ljubljana. Slov. Matica, 1922. 322 str.

Pisati recenzije o takihle publikacijah je neprijetno in vendar potrebno delo. Neprijetno je gledati, kako se je v današnjih, za slovensko knjigo tako težavnih časih potratil poldrug stotisoč za slovensko «publikacijo», ki je v resnici samo kup makulature. Potrebno pa se je oglasiti že zato, da nam Čehi — ki danes take stvari že lahko sami kontrolirajo! — ne bodo očitali, da molče in mirno gledamo, kako ravna slovenski literat s češko poezijo kakor svinja z mehkom. V resnici za očno tega Lahovega dela v našem sicer krepkem jeziku ni dovolj ostrega izraza, ki bi se smel natisniti v literarnem mesečniku. Lah takemu delu ni kos; njegovo znanje češkega jezika je preveč primitivno, njegova malomarnost, ki jo je pokazal pri tem delu, mogoče brezvestna, mogoče naivna, njegova slepota za vse elemente, ki kako pisanje kvalificirajo kot umetniško, pa naravnost neverjetna. On prevaja stvari, ki jih ne razume,

in ustvarja prevode, na katerih lahko kritik samo s pomočjo njemu znanih tipičnih Lahovih napak identificira original. Samo par najbolj kričečih, tipičnih primerov; komur ne zadoščajo, jih lahko najde še na kupe.

Lah iz češčine kratkomalo prepisuje — namesto da bi transponiral — neglede na to, da nastajajo vsled takega prepisavčkovanja v slovenskem tekstu nesmiselnosti. Iz češčine prepíše kratkomalo «bajni» (143), «bujni» (182, 187), «laskavi» (184), «v polju» (v púli, 248), «iz brk (kakih neki?) kril Velikanoviča (189, češki «brk» pomeni pero!)», «nevédomo» mu je «nepovedano» (185), «těmi» «temnimi» (181 dvakrat!), «syrý» = «siv» (183, 186). Ker gleda samo s polovico očesa v češki izvornik, sloveni «slunce jasná» s «solнца žarkega» (248) in ne opazi, da je vsled tega vsa ona poetična astronomija uvoda Máchovega «Maja» — ki ga je tukaj priobčil že drugič! — popolnoma neumljiva, «nejeden» prevede mirno z «noben» (184) in pri tem pokaže, da «Zapuščene», ki šteje borih 28 verzov, sploh ni razumel. Enako je «do jediného» poslovenil (186) enkrat z «brez edinega», drugič pa z «do edinega», ne da bi se zavedal, kako neumljivo kolobocijo je s tem ustvaril. Lah pravi:

Poslal je knez Vladimir in razposlal
tri sto junakov brez edinega
na tega ptiča Velikana Velikanoviča
in vse je pozobal do edinega,
ta se je vrnil in sporočil o tem...

Če so oni junaki šli «brez» tega «edinega» nad Velikanoviča, kako je potem mogel pozobati «vse do edinega», in če ni šel in ga Velikanovič ni pozobal, kako se je potem «vrnil in sporočil o tem»? Qui capere potest, capiat! To reč razume samo Lah in z njim vred vsi oni, ki mislijo, da ima kako klopotanje že svoj smisel, samo da je ritmično! Češki «podle» mu je «preko» (180), «kalina» «cvetlica» (183), «do smrti kulhal» je po njegovem «do smrti je noge polomil si» (188), «po jeho žadosti» se pravi baje «k njegovi radosti» (190) «svadlé rŕži» je «deklici cvetoči» (199) kajpada! — «upřimná» je «dobra» (238), «shledání» je «ljubezen» (250), saj kaj drugega biti ne more! Zato pa nas za svoje neznanje češčine izkuša drugod odškodovati s tem, da pomenljivo oamežikne, da zna — ruščino; «po jehoto vůli bohatýrské» se glasi po njegovem slovensko: «po njegovi junaški voljuški!» Brez šale! Le pogledjte na str. 190!

Veliko število napak v tem prevodu izhaja iz prokrustovske regule «Reim' dich, oder ich fress' dich!», po kateri se Lah očitvidno ravna. Kaj smisel, pravilnost in lepota, samo da je verz poln in da se stvar kakor že koli rima! Zato mirno sloveni: «V tom cos Lada Milku šepce hezká» «v tem Amor nekaj Ladi zašepče» (141), «podle měru» «iz misli prave» (!, 144), «če v moči mi je kaj storiti zate» nam. «če v moči ti je kaj storiti zame» (144), «Nedávej se doubravou» «ko boš jahal po dobravi» in malo niže — neverjetno! — «nejel Toman doubravou» res zopet pravi «Ko je jahal po dobravi» (178), «nekaj le mi vest očita» nam. «samo nečesa mi nisi zaupala» (238), «ne dočaka» nam. «ne zbudi» (238), samo zaradi rime sedi pri Lahu povodnji mož nad jezerom «na topolu s r e d i r o ž» (244)! Kaj si je neki Lah mislil pri tem? Ali sploh kaj? Iz enakih vzrokov je naravnost bedasto smešen prevod konca «Vrbe» (241—242). Ali bo kak razsoden čitatelj res verjel Lahovemu prevodu, da pravi vrba svo- jemu možu v izvorniku:

«Iz potoka me izvleci,
 veje rumene mi poseci,
 deske si iz njih (! vej?) izreži,
 lepo zibko skupaj zveži (!),
 — — — — —

Ko bo na piščalko vdarjal (!),
 z majko se bo pogovarjal.»

Rifmoplet — naj se tukaj tudi meni dovoli ruska beseda! — ki je tak umetnik, da zna, če mo (zaradi rime!) treba, na «piščalko vdarjati», bo ob prvi priliki, če bo (zaradi rime!) treba, na klavir piskal! No, to bo lepa muzika!

Pomanjkanje literarnega okusa in nepoznanje literarne tehnike je zakrivilo, da je prevajalec samovoljno spreminjal ton, tehniko in vsebino originalov in v prevode spravil reči, ki jih v originalu sploh ni. Čelakovský pravi «smelo moj čolniček plava», Lah pa (176), da «mirno», jezdec «jede», pri Lahu pa «dirja» (179), veter «fouká», pri Lahu (ravnotam) pa naravnost «tuli». V Erbenovi «Pol-dnevnici» (242) otrok kriči, naravnost «vrešči», pri Lahu pa «plaka», ravnotam je verz «a mně hasne u vaření» preveden «v peči vse mi prekipeva!» Dočim je v teh slučajih tekst po nepotrebem podčrtaval, njegovo občutje potenciral, ga drugod — da se račun izravna — trivijalizira: «dám radosti na tisíce» sloveni (180) «tvoja bom nocoj še jaz», «za ruku ho ujala» pa (ravnotam) «ga je krog pasu obvila» (? objela?). Ker ravna zelo svobodno s tekstom, mu ga večsah zmanjka in zato mirno porabi kot mašilo «Lepa čednost res je snaga» (245), fenomenalno modrost, ki je v originalu sploh ni!

Poleg drugih tujih prevodov je Lah v to antologijo sprejel tudi skrben Benkovičev prevod «Kozmičnih pesmi» Nerude in vzoren Stritarjev prevod iz Erbena. Namesto da bi se iz njih kaj naučil, je ne samo malomarno ravnal z njimi, bili so mu naravnost v pohujšanje. V Benkovičevem prevodu je ostala (285) fatalna tiskovna pogreška «zakruli» nam. «zagruli» in v prevodu XVII. «Kozmične pesmi» (orig, štev. 22 — zakaj niso ohranjene originalne številke?) je izpuščena cela, za umevanje celote jako važna kitica. Decentni in preciozni Stritar se je ustrašil Erbenovega naslova «Svatební košilc» — za božjo voljo, ali je mogoče zapisati «Poročna srajca!» — in je namesto njih postavil «Mrtvaški ženin», v tekstu pa pregrešno «srajco» zamenil z decentnejšo «košuljo!» Lah caplja slepo za njim in postavi spodobno «košuljo» namesto nespodobne (?) «srajce» tam (177), kjer za to ni Stritarjevega razloga. Čelakovský ne more Čehom naše besede «vila» drugače prevesti, ko da jo opiše z «g o z d n a deklica» (lesní panna), Lah vsega tega ne vidi in sloveni «g o z d n a vila» (177).

Lah sploh marsičesa ne vidi, pred vsem tega ne, kar bi kot literat in prevajalec literarnega dela videti moral: literarnega stila in literarne tehnike. Najsi bo tega krivo njegovo nezadostno znanje literature in njene tehnike (ki jo mora v šoli vendar razlagati!) ali njegova naravnost suverenska malomarnost, dejstvo je, da ga ta očitek zadene v polni meri tako glede «narodne» kakor «čiste» umetnosti. Pri njem so zabrisane tehnične značilnosti originalov in prevodi vsled tega po večini le brezbarvni prepevi, često pa naravnost travestije občutja in vsebine izvirnika. Značilni «narodni» diminutivi «botičky, vodičky» so v njegovem prevodu izginili (244), značilno narodno palilogijo «vzali se od nekud» in «vzav se tu od nekud» je prestavil (182): «In prišli na mah (!) so, priskakali — od nekod se konj lep pojavil je». Zabrisane so značilne besedne — za prevod pe težavne — igre: «rozpútil v dvě púle» — «razseká je v dela dva»

(182); přebýva: přibýva + odvíva: zavíva — «prebiva: je + obdaja; napaja» (184); «dvě žebra ve dvě» — «polomil na dvoje si rebra je» (188). Lah nima nobenega čuta za pesniško funkcijo kontrasta. Čurilo Plenkovič nagovori nezna: na junaka: «Odgovorita mi z besedami ravnimi in ne stavita mi besed povprek», kar je pri Lahu (185) zabrisano z «niti besede mi ne prikrivajta». Značilno negacijo «Niso sivi volkovi» je «popravil» v «Po plani so volki iz gozdov razgnali se» (187) in prepesnil iz Máche (195):

Kakor golob snežnobel
pod modrim nebesom leti —

ker ni prav vedel, zakaj kontrastira Mácha b elega goloba s črnim oblakom. (To «modro nebo» je značilen košček iz trivijalnega inventarja obrabljenih poetičnih klišejev, s katerimi Lah travestira preciznost in plastiko originalov). V prevodu Kollárjevega soneta (I, 67, str. 144) poje Lah:

o mati Slavija, podaj mi krila,
da bi na njih me čudotvorna sila
nosiła daleč med slovanske brate,
med Čeha, Ruse in Hrvate,
kjer Visla, Volga vode je razila.
Kakor metulj, ki nad cvetovi leta,
odletel bi v oddaljene svetove
neznane slovanskega mi sveta —

Ta prevod je prava uganka! Čudno je naštevanje slovanskih «bratov» in čudna Kollárjeva trditev, da mu je slovanski svet «neznana». Uganka se takoj pojasni, če pogledamo original. Tam stoji «med Čeha, Srbe in Hrvate in potem k virom Visle in Volge» in namesto «neznane» stoji «vsega». Ker ni razumel funkcije poetične figure, ki tiči v «virih Volge in Visle», je osumljen pogrešil Ruse in Poljake in da to reč vsaj nekoliko «popravi», izbacnil Srbe in vstavil na njih mesto Ruse, največji slovanski narod. In ker po njegovem vključ tej «korekturi» še ni «vsega slovanskega sveta» spravil v sonet, je dalje niže — da reši Kollárjevo (?) znanje — njegov «veškerého» diskretno «popravil» v «neznane slovanskega mi (!) sveta». Plaudite, amici!

Nekak višek Lahovega «tradtorstva» je njegov prevod 79. pesmi iz Čelakovskega «Stolistne rože» (pri Lahu štev. II. na str. 175). Ker je pesmica kratka, postavim izvirnik in prevod v splošno kontrolo sem:

Již ve více, mezi hory
svatvečer se odzvonil,
a přes obrůžene hory
letní den se překlónil.

Jak zlatý štít bohatýra
luna plá ve blankytu:
vljij, ó duše všehomíra
lad i mého do citu.

Ztiš ty viny v pláni hladkou,
dej, by přítomnost tvou sladkou
srdce moje poznalo,
v souzvuku tvém plesalo.

Med gozdovi, med borovi
je odpel večerni zvon
tam za daljnimi vrhovi
vtónil dan je v nebesklon.

Kakor zlati štít junaka,
mesec v nebu se blišči,
v mraku moja duša čaka,
da se v noči pomiri.

Plovi, misel moja, plovi,
med nebeškimi svetovi,
združi se v en glas in dih
tam v vsemirja tisočih.

Ta značilna «profession de foi» čistega romantika, v kateri v nekaki panteistični zamaknjenosti prosi «dušo veselstva» — znano «Weltseele» nemških

romantikov — naj vlije miru v njegovo razburkano čustvovanje, da bo potem njegovo sree harmonično zvenelo v skladu z njo — kaj je postala pri Lahu? Kopicca žvenkljajočih verzov, ki se jim original komaj še oddaleč pozna, pojoča z gluhim žvenketom obrabljenih pesniških fickov kakor n. pr. «nebosklon»; na mesto «duše vesoljstva» je pomaknjena Lahova «duša», na mesto pesnikovega «srca» Lahova «misel». Take substitucije in transpozicije so za Lahovo prevajanje značilne; naj se v originalu glasi pastirčkova piščalka, bojni rog, gosli ali orgle ali naravnost cel orkester, v Lahovih prevodih zveni vse kakor iz obrabljene lajne, ki premore komaj dober tucat davno znanih, banalnih akordov.

J. A. G.

Praprečanove zgodbe. Povesti, stare zgodbe in črtice. Spisal Anton Stražar. 1922. Samozaložba. Natisnil A. Slatnar v Kamniku.

Pojavila se je nedolžna knjižica črtic in zgodb, iz katerih vejejo spomini na nekdanjo Aleševčevo dobo. Avtor teh ponižnih povestic je preprost deželan samouk, ki ima do «literarnega delovanja» uprav otroško veselje in izkuša s pridnim samoizobraževanjem zadostiti svoji vedoželjnosti in «spisovateljskemu» nagonu, kar mu je v prijeten oddih od dela na polju in travniku.

Pričujoče zgodbe, ki naj ga označujejo kot nekakega ljudskega pripovednika, so seveda le več ali manj zaokroženo kramljanje in le sestavek «Zadnji Rožeški graščak» izkuša biti, seveda začetniška, «povest». Vsa zbirka je pač iz dobre volje porojen poizkus, napisan v še dovolj čistem jeziku. *Miran Jarc.*

Camilla Lucerna: Aseneta. Po staroj predaji. Zagreb 1922. Str. 52.

«In dal mu je (sc. Faraon Jožefu) za ženo Aseneto, hčer Putifarja, duhovnika heliopolskega.» (M. I. 41. 45.) Te preproste besede svetega pisma v povesti o egiptovskem Jožefu so delale mnogo preglavic pravovernim Judom; nastale so najrazličnejše pravljice in legende. Eno, pač najljubkejšo izmed njih, podaja Camilla Lucerna v res uspeli in lepi obliki. Zgodba je čista, preprosta in naivno enostavno razpletana.

Aseneta, hči velikega duhovna Putifarja, noče nič slišati o Jožefu, potujočem po egiptski deželi in se skrjuje pred njim v svoje sobe. Sloneč ob oknu ga vidi vstopiti na dvor in njegova lepota jo vso prevzame. Hiti mu naproti in ga hoče ob pozdravu poljubiti; Jožef pa jo zavrne, ker še ni pila iz kupe nesmrtnosti in še ni jedla od kruha življenja. Ko odide On, v katerem je ona ugledala sinu Najvišjega, neizmerno dobrega, močnega in silnega, vzplapola v njej plamen hrepenjenja, ki jo očisti vsega, kar je bilo zemeljskega: odpovedala se je zlatim bogovom, katerih svečenica je bila, in pometala njihove kipee na cesto, postila in pokorila se je sedem dni in sedem noči, zanemarjala zunanji blesk in lepoto svojega telesa. Osmi dan se vrne On, živa Beseda, in Aseneta, spokorjena, izmirjena, v notranjosti trdna kakor stolp, postane njegova žena.

To je vse: enostavno, prozorno in preprosto, brez katastrofalnih zapletkov in digresij. Zdajinzdaj vzklije med pripovedjo kakor ponižna skrita cvetlica mistična misel, prepletajoča in izgubljajoča se povsem v pestri tkanini zunanjih dogodkov. Eno pa prerašča vse in odeva kot vonljiv oblak podobi lepe Asenete in močnega Jožefa: nižje bitje spoznava nad seboj neko višje bitje, kateremu se pokori in mu služi, kar je pramotiv in jedro vsake mistike. Ta preprosta slika je obenem tudi alegorija, ker poroka Jožefa z Aseneto je združitev Logosa z Dušo, Kristusa s Cerkvijo. Vse to pa ji ne vzame njenega poetičnega bleska in v tem leži v prvi vrsti njena odlična vrednost.

Staro srbsko redakcijo iz XI. stoletja, neposredni prevod iz grškega originala, ki se je menda našel v VI. stoletju, je priobčil St. Novakovič v Starinah IX.,

str. 27. — Na to se po večini opira pričujoča ideja, ki je v prvi vrsti namenjena estetskemu užitku in je kot taka dosegla svoj namen. Slog, ki že v starosrbski redakciji živo spominja na biblijo s svojo slikovitostjo in notranjo ritmiko, je prirediteljica ugladila, izpolnila vse vrzeli in «podvrgla rečenice nepisanim, a ipak strogim zakonima jezične melodike i blagoglasja» (str. 8). Posrečilo se ji je v polni meri, kar je njej in knjigi v čast.

Tekstu je pridejan dodatek, v katerem učena profesorica (pa zato prav nič suhoparna), razlaga smisel in zgodovino romana. Oprema knjige je zelo lepa, preprosta in razkošna obenem in bi se v tem tudi slovenski izdajatelji mogli marsičesa naučiti.

M. Pretnar.

Kronika.

Masaryk o nalogah univerz in inteligence. Na prvi skupščini češkoslovaških vseučiliških profesorjev, ki se je vršila letos sredi maja v Pragi in katere sta se kot odposlanca ljubljanske univerze udeležila tudi rektor prof. dr. Gregor Krek in prof. dr. Zdenko Frankenberg, je Masaryk na pozdrav predsednika zborovanja odgovoril s sledečim govorom:

«Hvala Vam, gospod predsednik, za Vaše prijateljske besede; če pa naj ne bo ta moja hvala in moja navzočnost na zborovanju gola formalnost, mi dovolite nekoliko besed. Po Vašem programu boste govorili o reformi visokih šol, o zbliznanju vseučilišča in naroda, o mednarodnem pomenu visokošolskega študija in o zelo važnem dijaškem vprašanju. Po pravici boste obravnavali tudi vprašanja, ki zadevajo Vaš stan, posebno docente, vprašanje, ki ga je v naših razmerah treba rešiti. Razume se samo po sebi, da tudi sam premišljam o teh vprašanjih s stališča države.

Vaše zborovanje je viden dokaz, kako se je naše visoko šolstvo razvilo. Spominjam se, kako sem takoj, ko se je osnovala naša prva univerza, čutil potrebo druge; danes imamo tri in poleg tega še ostale visoke šole. Šole torej imamo — sedaj treba le, da bi bile res visoke, na višku znanosti, izobrazbe in vzgoje.

Znanost je svojo popolnost in moč dosegla s špecializacijo; v špecializaciji moramo iti naprej. Toda človek že po naravi ne stremi samo po spoznanju posameznih delov sveta, ampak tudi po spoznanju celote sveta in življenja. Zato je poleg strokovnjaštva vedno živelo hrepenenje po splošni izomikanosti in filozofiji. Človeku učenost in množina znanja ni dovolj, on stremi — kar je program moderne dobe v vseh duševnih strokah — po resnici. On hoče imeti odgovor na življenska vprašanja in razmišlja o smislu življenja in sveta.

Visoka šola mora dajati potrebno znanje, ona mora učiti. Poleg tega pa mora svojo mladino učiti samostojno raziskovati in jo — hočeš nočeš — tudi vzgajati; vsak profesor je vzgojitelj, daš tega mogoče ne ve ali mu ne gre za to. On je mladini vzor s svojo besedo, metodo in delom.

Že pred vojsko se je po vsem svetu mnogo razmišljalo o reformi visokih šol, ki nujno predpostavlja reformo srednjih in nižjih. Vojska in revolucija sta stremljenje po koreniti šolski reformi ojačili. Reforma šol pa je najprej v reformi učiteljstva. Vzgjajati mlade — so besede nekega naučnega ministra — ni težko; težja je vzgoja starejših. Potrebno je, da vsak učitelj, posebno pa na visokih šolah, obseg in globino te zaželjene nove reformacije premisli in v sebi preživi. Češki visokošolski profesor ima tukaj marsikaj dopolniti in — dovolite mi to besedo — tudi kaj popraviti.

Republika in demokracija sta nam prinesli svobodo in s tem svobodno šolo in svobodno učiteljstvo. To je ogromna, še ne ocenjena in še ne popolnoma razumljiva pridobitev. Od svobodne šole pričakujem za razvoj naroda mnogo: učitelju in učencu na naših šolah ni treba več sklanjati svoje duše pred nikomer, kakor se je včasih godilo.

V reformnih zahtevah se sedaj povdarja želja, naj bi se visoke šole približale narodu. Zahtevajo se ljudske univerze, zopet in zopet se zahteva univerzitetna ekstenza in podobne reči. Tudi zahteva visokošolske izobrazbe ljudskega učiteljstva sodi sem. To je brez dvoma dokaz splošnega duševnega gladu. Kar se je doslej storilo v tej smeri, se mi zdi samo poizkus in prehod h končni rešitvi. Visoke šole se ne morejo in ne smejo odreči znanstveni preciznosti in strokovnjaštvu, popularizacija znanosti ne sme voditi v površnost, izobraženiško sladkosnednost in nevarno polizobraženost, toda — naloga je postavljena in visoke šole se morajo z njo resno baviti. Ni dvoma, da dajejo vse naše šole mnogo nepotrebne in da bi se z boljšo metodo poučevanja dalo podati več in boljše. Dotaknili ste se, gospod predsednik, tudi vprašanja nivelizacije izobrazbe. To je v resnici težaven problem našega časa vsepovsod; sam se moram z njim večkrat pečati in delati praktične sklepe. Bridko občutim, da nimamo točnejših pravil za napredovanje uradnikov z višjo šolsko izobrazbo v primeri z uradniki z nižjo. Šolsko in uradno izpričevalo še ni vedno samo po sebi zadostno merilo za sposobnost in porabnost; poleg šole se uveljavlja tudi življenska izkušnja in samoizobrazba. Aristokracija izobrazbe in učenjaštva je socialno najmanj upravičena. Soglašam sicer s Platonom, toda Platon si je na vladi želel modre ljudi in ne pedante.

Vojna in revolucija sta uveljavili demokracijo z načelom majoritete in parlamentarnim režimom. Razširitev in veljava splošne glasovalne pravice rodi nujno težave, s katerimi se demokratski režim povsod bori. Večina sama po sebi še ni nikak porok za pravilnost, resnico in pravico; boj političnih strank krepí strankarstvo, stranke pa v državne urade in parlament ne pošiljajo vedno svojih najboljših ljudi. Administrativna in politična sposobnost in praksa nimata v volitvah dovolj jamstva, in zato je ravno v demokraciji postavljen veliki problem vodstva: kako izobraziti politične voditelje in jim omogočiti vodstva. Monarhije takih težav niso poznale.

Ta problem zadeva visoke šole v najvišji meri; dijaki in profesorji so volilci, vojaki, dijaki so bodoči učitelji in uradniki, profesorji so poslanci in višji uradniki. Že zaradi tega je izdatno sodelovanje pri rešitvi socialnih in političnih problemov naloga visokih šol. To ne pomeni udeležbe pri vsaki politični akciji v strankah in parlamentu, ampak predvsem nalogo, da naj visoke šole podajajo ono znanje in izobrazbo, ki sta potrebna za politiko, ki naj bo v pravem pomenu besede kulturna. Pravi politični voditelj naroda ni le poslanec, minister ali prezident, večkrat vodijo narode bolj in boljše nevidni, ali celo že ne več živeči voditelji. Visoka šola je predvsem poklicana, da vsaj teoretično vodi znanstveno politiko, da se bodo učitelji in dijaki izmotali iz neplodnih abstraktnih gesel, iz vrveža strank in strančic, ki le prerade pozabijo na narodno in državno celoto.

Vojna in revolucija sta poleg dobrih posledic prinesli ravno tako tudi slabe; njim se morajo upreti visoke šole in šole sploh, učitelji in učenci. Vsem nam je treba energičnejše in uspešnejše delavnosti in vestnosti. Znanost je delo, visoka šola ima torej danes vzvišeno nalogo, da s svojo delavnostjo daje zgled in da z njo vodi.

Visoke šole in šole sploh se morajo zavedati, da rešitev samo materialnih vprašanj še ni dovolj. Ne pravim, da gmotna vprašanja niso važna; naravnost zelo važna so. Vsak delavec je vreden svojega plačila. Toda enako važna so za posameznika in narode duševna vprašanja.

Visoke šole ne smejo gojiti enostranskega intelektualizma, sicer bodo postale duševne kasarne. Inteligenca ni samo v množini znanja; vprašanja umetnosti, vere, pravosti, izobrazbe niso nič manj važna. Stari politični režim in kapitalizem sta s podpiranjem enostranskega intelektualizma privedla v ono površnost, iz katere se je rodila vojska. Zato mora socializem, kot nasprotnik kapitalizma, in vsa reforma baš v tej stvari kreniti na popolnoma nova pota.

Zelo pogosto, posebno od strani inteligence, se poudarja potreba organizacije. Da, organizacije je treba, in v vseh strokah; treba je tudi organizacije celote. Toda ne pozabimo, da organizacija sama prav lahko postane mehanična in materialistična. Poleg organizacije treba tudi ustvarjanja; vsak posameznik mora na svojem polju množiti fundus instructus in se truditi, da ustvarja novo in boljše.

Zato se tudi ne strinjam z ono inteligenco, ki tako često kliče po «politiki močne roke». Sama politika nas sploh ne bo rešila; potrebno je, da vsak misleč poedinec, posebno pa visokošolski inteligent, v sebi najde in ima duševni centrum, ki mu je v kaotičnem vrtincu idej in idejic pravno stališče in izhodišče. Zunanja avtoriteta, pa bodi še tako spretna in organizirana, ne zadostuje. To nam je vendar vojska jasno dokazala. Samo zunanja avtoriteta, slepa poslušnost, nagrade in kazni, niso dovolj. Visokošolski izobraženelec se mora truditi za priznanje duševne avtoritete; ta je v avtonomiji duha in kritičnega razuma; toda vsako znanstveno delo je znanstveno sodelovanje. To in baš to mora pravi inteligent razumeti; našel bo sebe, toda ne bo se izoliral, ne precenjeval in poviševal, ampak bo priznal delo vsakega posameznika in zavzel svoje mesto v harmonični celoti znanstvenega sistema. Znanost je v pravem smislu besede demokratična, ni aristokracična.

Veda in visoke šole so same po sebi in po svojem bistvu svetovne; izkušajo spoznati celoten svet in s svojim naukom in s svojo metodo bližajo posameznike in narode. Pošteno in vestno opazovanje in proučevanje istih predmetov narave in družbe, pravilne sodbe vodijo k soglasju in enoti vseh mislečih; moč znanosti tiči v dokazih in ne v nasilju. V vedi poudarjamo metodo; kdor si je osvojil znanstveno metodo v svoji stroki, se bo tudi v drugih slučajih trudil ravnati znanstveno. Znanstvena metoda označuje in veže izobražence.

Veda je mednarodna; s tem pa ni rečeno, da nima nekega narodnega značaja; kajti znanstvenik, raziskovalec ima kot člen kakega naroda svoje pravne in narodne lastnosti. V metodi, v izbiro predmetov itd. se v vsaki vedi kaže narodni značaj. Razen tega mora biti znanstvenik kot član svojega naroda glasnik in čuvaj narodnih idealov. Prava univerzalnost in mednarodnost izhaja iz organizacije zavedajočih se narodov. Narodna zavednost pa ni istovetna z narodno domišljavostjo in ekskluzivnostjo — prava znanost je skromna, človeška in vodi k človečanstvu.

Danes stojimo vsi pred problemi, ki sta nam jih postavili vojska in revolucija; kriza povojne dobe nalaga vsakemu mislečemu učitelju, posebno pa visokoškolem, da razmisli o usodi in nalogah našega naroda in naše države. Vašemu posvetovanju želim srečo v blagor znanosti, šolstva in republike.»

Nove knjige.

Uredništvo je prejelo v oceno sledeče knjige (z zvezdico * označene so natisnjene v cirilici):

Božičević, Ema. Alemka. Roman. Split. «Jugoslavenska knjižara». 1918. 127 str. Cena 4 Din.

* **De Amicis, Edmondo.** Sree. Za srpsku decu udesio prema talijanskom originalu S. Kalik. Četvrto, popravljeno izdanje. Sa 34 slika. Beograd. S. B. Cvijanović. 1922. 165 str. 15 Din.

Gvozdanić, Dimitrije. Unuk kraljevića Marka. Drama u dva dela. Zagreb. Komisionalna naklada Hrvatskog štamparskog zavoda, d. d. 1922. 319 str.

Herben, Jan. T. G. Masaryk. Prevel Božidar Borko. Maribor. Sokolska župa Maribor. 1922. 39 str.

Jelenc, Vitomir Feodor. 1914.—1918. Spomini jugoslovanskoga dobrovoljca. Ljubljana. Učiteljska tiskarna. 1922. 286 str.

Katekizem, mali doktorja Martina Luthra ali glavni nauk svete kršćanske vere. Ljubljana. Kr. zaloga šolskih knjig in učil. 1922. 22 str. Cena mehko vezani knjigi 2-50 Din, poltrdo 3 Din.

Krleža, Miroslav. Tri kavalira gospodjice Melanije. Staromodna pripovijest iz vremena kad je umirala hrvatska moderna. Zagreb. Matica Hrvatska. 1920. 143 str.

Mažuranić, Giovanni. La morte di Smail-aga Čengić. Versione, prefazione e commentario di Vladimiro Bakotić. Split. Hrvatska knjižara. 1922. IX + 106 str. Cena 15 Din.

Podkrajšek, H. Računstvo za lesne obrte. Ljubljana. Kr. zaloga šolskih knjig in učil. 1922. 170 str. Cena mehko vezani knjigi 13 Din, poltrdo 15 Din.

Potočnik, Aneta. Premier livre pour l'enseignement du français des jeunes filles. Ljubljana. Kr. zaloga šolskih knjig in učil. 1922. 74 str. Cena mehko vezani knjigi 5 Din, poltrdo 6 Din.

Popović, Jovan Sterija. Rodoljupci. Veselo pozorište u pet dještviya. Zagreb. Pozorišna Biblioteka, V. 1922. VI + 58 str. 5 Din.

* **Preradović, Petar.** Antologija. Uredio i predgovor napisao Branko Vodnik. Zagreb. Narodna knjižnica. 1922. XVI + 115 str. Cijena 7 Din., na finom papiru i elegantno vezano 10 Din. (Naši pjesnici, I.)

Sič, Albert. Računske naloge za trgovske škole. Ljubljana. Kr. zaloga šolskih knjig in učil. 1922. 188 str. Cena mehko vezani knjigi 13 Din, poltrdo vezani knjigi 15 Din.

Slavia. Časopis pro slovansku filologiju. S podporou ministerstva školství a národní osvěty vydávají O. Hujer a M. Murko. Ročník I. Sešit I. Praga. 196 str. Za Jugoslaviju letno Kč. 100.—. (Izhaja štirikrat na leto.)

Strindberg, Avgust. Bedakova izpoved. Preložil Fran Albrecht. Ljubljana. Umetniška Propaganda. 1922. 232 str.

* **Velimirović, Nikolaj.** Nove besede pod gorom. Beograd. S. B. Cvijanović. 1922. 101 str. Cena 10 Din.

Zakon o zavarovanju delavcev. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1922. 152 str. Cena 8 Din, po pošti 40 para več. (Zbirka zakonov, IV.)

Zakon o zaštiti delavcev. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1922. 70 str. Cena 6 Din, po pošti 50 para več. (Zbirka zakonov, V.)

P. T.

Blagovolite se poslužiti spodnje karte in naročite naše nove publikacije:

1.) *Veleaktualno razpravo vseučiliškega profesorja dr. R. Nachtigalla: Južno-slovansko-italijansko sporno vprašanje.*

2.) *Spominu Ivana Cankarja. (V prid Cankarjevemu spomeniku.)*
(*S sliko Cankarja in članki: od Župančiča, Laha, Kraigherja, Kvedrove, Čiriča, Štebingerja.*)

3.) *Poučno delo: Osnutek slovenskega narodnega gospodarstva, publikacijo, ki v celoti podaja vire in možnosti bodočega razvoja na slovenskem ozemlju kraljevine SHS.*

Ako hočete
imeti dobro
kavo, rabite

kolinsko
kavino
primes!

Splošna prometna banka,
podružnica v Ljubljani, prej J. C. Mayer,
Ljubljana, Marijin trg šte. 5.

Brzjavni naslov: Prometna Ljubljana. — Telefon št. 11, 577 in 596.

Obrestovanje vlog, nakup in prodaja vsakovrstnih vrednostnih papirjev, deviz in valut, borzna naročila, predujmi in krediti vsake vrste, eskompt in inkaso menic ter kuponov, nakazila v tu- in inozemstvu, safe-deposits itd.

Pri-
poroča
se:

Parna in kadna kopel,
kavarna, restavracija in
sobe za tuice
v hotelu „Slon“
Ljubljana, nasproti glavne pošte.

DELNIŠKA TISKARNA, d. d.

LJUBLJANA

MIKLOŠIČEVA C. ŠT. 16

TELEFON 132

BRZOJAVI: DELTISK

LJUBLJANA

MIKLOŠIČEVA C. ŠT. 16

ČEKOVNI ZAVOD

ŠTEV. 11.630

Izdeluje vse tiskovine do najumetnejšega barvotiska, kakor tudi natiskuje liste, časopise, trgovinske in uradne tiskovine — Vsa ta dela izvršuje kar najhitreje in po strogo strokovnih pravilih

Obenem priporoča svojo najbolje urejeno **knjigoveznico**, ki izvršuje knjigoveška dela od najpreprostejše do najfinejše vrste

Razpis pisateljske nagrade.

Tiskovna zadruga v Ljubljani razpisuje
nagrado v znesku

20.000 kron,

ki se izplača za najboljši pripovedni spis v obsegu 10 Zvonovih pol. - Roman se priobči v prihodnjem letniku „Ljubljanskega zvona“ in se bo poleg nagrade honoriral še z običajnim pisateljskim honorarjem. - Konkurenčni spis (ako mogoče, pisan s strojem) naj se odda do 31. oktobra 1922 uredništvu „Ljubljanskega zvona“ anonimno, z avtorjevim imenom v zapečatenem kuvertu. - Na kuvertu bodi poleg naslova delo označeno kot konkurenčni spis. - Snov spisu je lahko poljubna, edino merilo tvori estetsko-umetniški nivô uposlanega dela. - Za rokopise, ki bi pri nagradi eventualno ne prišli v poštev, a ustrezajo literarnim zahtevam, si Tiskovna zadruga pridržuje pravico, da jih odkupi in priobči v „Ljubljanskem zvonu“.

Razsodišče za presojanje uposlanih rokopisov tvori ta poleg urednika „Ljubljanskega zvona“ še dva člana.

V Ljubljani, dne 1. junija 1922.

Tiskovna zadruga
v Ljubljani, Prešernova ulica št. 54.